

נס פך השמן בחנוכה האם מפרשים אותו בפשוטו או כאלגוריה?

הרב ד"ר חיים סיימונס

מכון נחמיה

למחקר תורני ולהכנת חומר לימודי

ע"ש ר' נחמיה ריכרדסון זצ"ל

ת.ד. 1775 קרית ארבע 9010000

טל: 02 9961252

תשרי תשפ"א

chaimsimons@gmail.com

© כל הזכויות שמורות לחיים סיימונס 2020

נס פך השמן בחנוכה – האם מפרשים אותו כפשוטו או כאלגוריה?

תלמוד בבלי

כתוב במסכת שבת: "מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה"¹. נשאלת השאלה האם זאת עובדה שהשמן הספיק לשמונה ימים, או האם זו אלגוריה עבור אירועים אחרים שאירעו בזמנו?

כמות זעירה של שמן שמספיקה להדלקת מנורה לשמונה ימים היא נס שמעל הטבע. במשך הדורות היו ליהודים נסים ונפלאות, למשל קריעת ים סוף, יונה במעי הדגה, חנניה וחרביו בתוך כבשן האש, דניאל בגוב האריות.² לכן כמו הנסים האחרים, הענין של פך השמן לפי פשוטו גם היה נס, ולפני הדלקת נרות חנוכה מברכים "שעשה ניסים לאבותינו".

נס פך השמן אינו מוזכר במשנה אלא בגמרא של תלמוד בבלי, דהיינו תקופת האמוריים. נוסף לזה שאין בש"ס חיבור בשם "מסכת חנוכה"³ וחנוכה מוזכר רק מספר פעמים במשנה, ומתוך זה רק פעם אחת בהקשר לנרות חנוכה וגם זה בהקשר לנזק שנגרם ע"י נרות חנוכה.⁴

מגילת תענית

הנס בנושא פך השמן מוזכר גם בספר בשם "מגילת תענית" ונשאלת השאלה אם המקור שם הופיע לפני או אחרי שהוזכר בגמרא.

כתוב בגמרא שחנניה בן חזקיה וסיעתו כתבו את הספר "מגילת תענית"⁵. בגמרא, "מגילת תענית" מוזכרת מספר פעמים, ונוסף לזה היא גם מוזכרת פעם אחת במשנה,⁶ משמע ספר זה נכתב בתקופת התנאים או אפילו לפנייהם.

¹ שבת כא :

² נסים אלו ואחרים מופיעים בפיוט "מי שענה..." הנמצא בסמיכות לסוף הסליחות

³ הנכד של ה"חתם סופר" בשם הסבא שהסיבה שאין "מסכת חנוכה" והגמרא כמעט ואינם מזכירים את החשמונאים, היא מפני שהם תפסו את המלכות אע"פ שהם היו משבט לוי והמלכות היא משבט יהודה [הרב אברהם יצחק שפרלינג, טעמי המנהגים ומקורי הדינים, ספרים "אשכול, ירושלים"]; "למה אין מסכת חנוכה", (אתר ישיבה, שאל את הרב, למה אין מסכת חנוכה?; הרב יצחק בן יוסף י"ג כסלו תשע"ט), (אינטרנט)

⁴ בבא קמא פרק ו' משנה ו'

⁵ שבת יג :

⁶ תענית פרק ב' משנה ח'

מגילת תענית כתובה בשפה הארמית. תאריך חיבורה כנראה בסוף ימי בית שני. תוכנה כולל מניית 35 ימים שבהם אירעו ליהודים מאורעות משמחים מימי עזרא עד קצת לפני חורבן בית שני.⁷ אחד האירועים שמוזכר שם ארע בתאריך עשרים וחמשה בחודש כסלו, דהיינו חנוכה. שם נכתב: "בכ"ה ביה יום חנוכה תמניא יומין דלא למספד."⁸ בכתובים של ספר זה, יש המשך בעברית של נס פך השמן, וזה בדיוק באותה הלשון שמופיעה בגמרא:⁹ לכן קל להגיע למסקנה שהגמרא העתיקה ממגילת תענית.

אולם זו אינה המסקנה הנכונה. במגילת תענית המקורית מופיעות לאחר כל תאריך כמה מילים בשפה הארמית על מה שקרה באותו יום. מגילת תענית המקורית עצמה אינה מזכירה את נס פך השמן. מה שמופיע היום במגילת תענית לאחר כל ציון אירוע הוא פירוש (סכוליון) של הארמית בעברית. פירוש זה נכתב לאחר תקופת חתימת התלמוד.¹⁰ לכן הקטע שנמצא היום במגילת תענית על נס פך השמן אינו מועתק בגמרא אלא להיפך, הועתק מגילת תענית מהגמרא.¹¹

מגילת אנטיוכוס

נס פך השמן מוזכר גם ב"מגילת אנטיוכוס".¹² מגילה זו נכתבה בלשון הארמית ובתאריך יותר מאוחר תורגמה ללשון הקודש.¹³ הרב סעדיה גאון הכין (או ערך) את הגרסה הערבית של מגילה זו.¹⁴

הסגנון של מגילת אנטיוכוס דומה לסגנון של מגילת אסתר. מגילה זו מפרטת את ההיסטוריה של החשמונאים ונכלל בה נס פך השמן: "אחרי כן באו בני חשמונאי לבית המקדש, ויבנו את השערים הנשברים, ויסגרו הפרצות, ויטהרו העזרה מן ההרוגים ומן הטומאות. ויבקשו שמן זית זך להדליק המנורה, ולא מצאו כי אם צלוחית אחת, אשר היתה חתומה בטבעת כהן גדול, וידעו כי היתה טהור, והיה בה כשיעור הדלקת יום אחד ואלקי השמים אשר שכן שמו שם, נתן ברכה והדליקו ממנה שמונה ימים. על כן קימו בני חשמונאי קיום, וחזקו איסר ובני ישראל עימם כאחד, לעשות

⁷ מגילת תענית (ווארשא, תרל"ד)

⁸ מגילת תענית, שם, פרק תשיעי כסליו (עמ' יד)

⁹ מגילת תענית שם

¹⁰ אנציקלופדיה יהודית, מגילת תענית (דעת); Encyclopedia Judaica (Keter Publishing House: Jerusalem, 1972), vol. 11, col 1230, Megillat Ta'anit

¹¹ נכתב ככל הנראה בטעות בסידור "סדר עבודת ישראל", (הרב יצחק בן אריה יוסף דוב (זליגמן בער), שוקן תרצ"ז "מעשה הנס הזה יסופר גם בגמרא שבת דף כ"א ב' על פי מגלת תענית פרק ט"ו עמ' 444 הארה 1, דהיינו שהגמרא הועתיקה ממגילת תענית.

אותו טעות מופיע Lois Ginzberg, *Jewish Encyclopedia*, Funk and Wagnalls Company: New York, 1901, vol. 1, p.637-

¹² נקראת גם: מגלת יונית; מגלת בני חשמונאי; מגילת חנוכה

¹³ מגילת אנטיוכוס בלשון ארמי ומתורגמת ללשון עברי ואנגלי, (צבי פיליפאווסקי: לונדון, 1851)

¹⁴ S. Atlas and M. Perlmann, "Saadia on the Scroll of the Hasmonaeans," *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, vol.14, (1944) p.1; Aryeh Kasher "The Historical Background of Megillath Antiochus", *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, vol.48. (1981), pp.214, 216

שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה, כימי מועדים הכתובים בתורה, ולהדליק בהם נרות, להודיע אשר עשה להם אלוקי השמים נצוחים. ולכן אסור לספוד בהם, ולא לגזור צום ותענית, זולתי אשר מקובל עליו לפני זה, ויתפלל לפני אלוקיו אך חשמונאי ובניו ואחיהם לא גזרו בהם לבטל עבודת מלאכה במקדש. ומן העת ההוא לא היה שם למלכות יון. ויקבלו המלכות בני חשמונאי ובני בניהם מהעת הזאת עד חרבן בית אלוקים מאתים ושש שנים. על כן בני ישראל מהיום ההוא בכל גלותם, שומרים את הימים האלה, ויקראו להם ימי משתה ושמחה מחמשה ועשרים לחודש כסלו שמונה ימים. מן העת ההיא ועד העולם לא יסורו מהם אשר היו בבית מקדשם הכהנים והלויים וחכמיהם, אשר קימו עליהם ועל בני בניהם עד עולם.¹⁵

נשאלת השאלה מה המקור הראשון לנס פך השמן? על מנת לענות על כך יש צורך להבין מתי מגילת אנטיוכוס נכתבה – לפני או אחרי הגמרא? על הנושא של תאריך חיבורה יש חילוקי דעות ודיונים רבים.

ב"ספר ההגוי" של הרב סעדיה גאון (רס"ג) כתוב על מגילת אנטיוכוס "יסדו [את-בתו במקור בערבית] בני חשמונאי"¹⁶ ויש דיונים על כוונתו. יתכן כי ההתנגדות העיקרית לכתיבת המגילה ע"י בני החשמונאים היא שבסיום המגילה מדברת על חורבן בית שני שהיה מאות שנים לאחר החשמונאים! אע"פ שרוב כתבי היד של המגילה כוללים את הפסוקים האלו, יש שני כתבי יד מתימן שאינם כוללים פסוקים אלו,¹⁷ ולכן על פיהם, הפסוקים הנ"ל הם רק תוספת יותר מאוחרת.¹⁸ אולם בספרו של רס"ג הפסוקים הללו נמצאו במגילה.¹⁹ כוונתו של רס"ג היתה שבני חשמונאים יסדו את מגילת אנטיוכוס ומסרו אותה בעל פה, והדורות הבאים אחריהם הוסיפו דברים עד שהגיעו לנוסח של היום.²⁰ הוכחה לכך באה מעיון בכתובים בשפה הערבית של רס"ג. שם הוא לא כתב שבני החשמונאים "כתבו" את המגילה אלא "יסודו" אותה.²¹ ניתן גם להסביר שרס"ג לא מפרש את המילים "בני החשמונאים" לפי פשוטו, והסיבה שזה נכתב כך היא מפני שבתקופתו היו קבוצות של יהודים כמו הקראים שלא קבלו את התורה שבעל פה, כולל את חנוכה, ולכן היה צריך להדגיש שיש לחנוכה מקור קדוש כמו לימים טובים אחרים, ומפני זה הוא כתב שהמגילה נכתבה על ידי "בני חשמונאי".²²

לפני שנולד רס"ג הופיע הספר "הלכות גדולות" (בה"ג), ושיש דעות שונות לשאלה מי המחבר, ושם כתוב שמגילה זו נכתב ע"י "זקני בית הלל ובית

¹⁵ מגלת אנטיוכוס, שם, פסוקים 66-74, "פתשגן הכתב" מארמית לעברית

¹⁶ הרב יהודה זייבלד, "חלקו של רסג בעריכת מגילת אנטיוכוס וההזרה של הקדמתו", קובץ חצי גבורים, (Lakewood, New Jersey כרך י, ניסן תשע"ז), עמ' תשנ"ד

¹⁷ Adolf Neubauer, "Two Monographs by Dr. M. Gaster" *The Jewish Quarterly Review*, vol. 6, no. 3 April 1894 (University of Pennsylvania Press), p.574

¹⁸ זייבלד שם, עמ' תשנה

¹⁹ זייבלד, שם, עמ' תשנה; Kasher, op.cit. p.215

²⁰ זייבלד שם, עמ' תשנה

²¹ שם, עמ' תשנה

²² Atlas, op.cit. p.22; Kasher, op. cit. p.216 also fn.29. p.218.

שמאיי"²³ שהיו בתקופה מאוחרת יותר מתקופת החשמונאים. כמו-כן יש גרסה אחרת של הבה"ג, ושם כתוב במקום "מגלת בית החשמונאי," "מגלת תענית"²⁴.

ישנם עוד מספר חוקרים שמציעים תאריכים אחרים לחיבור של מגילת אנטיוכוס, שהם יותר מאוחרים, והם כוללים את המאה הראשונה, תקופת התלמוד, לפני תקופת הגאונים, המאה השמינית, המאה התשיעית והמאה האחת-עשרה.²⁵ אולם, המאה-האחת עשרה נראית בעייתית מפני שלפני תאריך זה היה הרב סעדיה גאון שכבר תרגם את המגילה!

בנוסף לעיל, רואים בשני כתבי-יד שהופיעו, גרסה אחרת של "מגילת אנטיוכוס". בכתבי היד הללו לא מוזכר נס פך השמן, והכותרת שלהם למגילת אנטיוכוס היא "תוספת תרגום לרני ושמחי." "רני ושמחי"²⁶ היא הפטרה של שבת חנוכה, ומגילה זו מופיעה לפני התרגום של הפטרה זו. המלומד ישראל אברהמס סבר שהתוספת הזו נכתבה בתקופת הביניים.²⁷

לסיכום, רואים ש"מגלת אנטיוכוס" נכתבה לפחות כמה מאות שנה לאחר תקופת החשמונאים, אולם לא ברור אם זה היה לפני או אחרי תקופת הגמרא. מפני שמגילה זו לא מוזכרת כלל בגמרא, וגם לא במדרשים,²⁸ ניתן לשער שזו הוכחה שהיא חוברה אחרי תקופת הגמרא.

תלמוד ירושלמי

בתלמוד בבלי נכתב על נס פך השמן בכלל, ובפרט יש כמה דפים שם שעוסקים בעיקר בדיני הדלקת נרות חנוכה. מאידך, התלמוד הירושלמי לא מזכיר אפילו ברמז את נס פך השמן. מפני שהנס קרה בארץ ישראל מפליא שהנס לא מוזכר בתלמוד ירושלמי.²⁹ נוסף לזה, כמעט ולא מוזכרים פרטים על מצוות נרות חנוכה. במקומות שחנוכה מוזכר, מוזכר בתימצות. בין היתר, האיזכור מופיע פעמיים בקשר למצוות התלויות בארץ, דהיינו תרומה³⁰ וערלה,³¹ פעם אחת בקשר להלכות שבת חנוכה,³² פעם אחת בקשר לנזקים שנגרמים בנרות חנוכה,³³ ופעם אחת לגבי הברכה בזמן ההדלקה.³⁴

²³ הלכות גדולות (בה"ג), (ויניציאה, ש"ח), הלכות סופרים עמ' קמ"א :

²⁴ הלכות גדולות, (עזריאל הילדעסהיימער, חברת מקיצי נרדמים, ברלין, תרמ"ח), ספר בית חשמונאי, עמ' 615; Kasher, op.cit., p.213

²⁵ Transactions of The Ninth International Congress of Orientalists, vol.1 London, 1893, p.xxxvii; Israel Levi, "La Meguillat Antiochos" *Revue des Etudes Juives*, vol.45, Paris 1902, pp.172-75; Jewish Encyclopedia, op.cit., pp.637-38; Adolph Neubauer, op.cit., pp.571-77; Kasher, op.cit. p.229

צבי קדרי, "באיזה ארמית נכתבה מגילת אנטיוכוס?" לשוננו, כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך כג מס' ג', ניסן תשי"ט (האקדמיה ללשון העברית) עמ' 130

²⁶ זכריה פרק ב' פסוק יד – פרק ד' פסוק ז'

²⁷ Israel Abrahams, "An Aramaic Text of the Scroll of Antiochus", *The Jewish Quarterly Review* vol.11, no. 2, January 1899, (University of Pennsylvania Press), p.295

²⁸ Neubauer, op. cit. p.572

²⁹ Kasher, op. cit. p.220

³⁰ תלמוד ירושלמי, תרומות פרק יא הלכה ו'

³¹ תלמוד ירושלמי, ערלה פרק א' הלכה א'

³² תלמוד ירושלמי, שבת פרק ב הלכה א'

³³ תלמוד ירושלמי, בבא קמא פרק ו' הלכה ח'

³⁴ תלמוד ירושלמי, סוכה פרק ג' הלכה ד'

הרב יעקב חיים סופר (נכד של ה"כף החיים") כתב מאמר מדוע התלמוד הירושלמי לא מביא את הלכות הדלקת נר חנוכה.³⁵ הוא מביא שם את הבן של הגר"א שכתב: "שמעתי מאדוני אבי הגאון [הגר"א] שהשבע מסכתות קטנות המה חוץ מאשר נמצא לנו והן ... מסכת חנוכה ... ולא ביאר לי מי הביאום וכן נאבדו ממנו".³⁶ אחרי הדברים האלה הרב סופר מביא את דרשת הרמב"ן: "ונראין הדברים שהמסכתא הזו היא חיצונית וירושלמית היא ולא הוחזקה אצלם בבבל ובשתי ישיבות".³⁷

מכל זה הרב סופר מסיק "בדרך השערה", והוא מדגיש שזה רק השערה, שהמסכת הזו - "הירושלמית" היא במקום הלכות חנוכה בתלמוד ירושלמי.³⁸ ברור שאפילו אם ההשערה הזו נכונה, זה לא מוכיח שהירושלמית "מסכת חנוכה" מזכירה את נס פך השמן.

סיכום מקורות שנס פך השמן מוזכר ומקורות שאינו מוזכר

אנו רואים שכתובת נס פך השמן מוגבלת למגילת תענית, תלמוד בבלי, ומגלת אנטיוכוס, שכולם נכתבו מאות שנים לאחר חנוכת בית המקדש מחדש בזמן החשמונאים.

מאידך, אנו נראה בהמשך, שיש מספר כתבים שנכתבו בזמן החשמונאים או זמן יחסית קצר לאחר מכן, שאינם מזכירים נס זה אף ברמזים. ואלו הם: הפיוט "על הניסים", מכבים א' ומכבים ב' בספרי החיצונים, ויוסיפוס.

הפיוט "על הניסים"

כתוב בשו"ע: "כל ח' ימי חנוכה אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ ובתפלה בברכת מודים".³⁹ תוכנו הוא שבזמן החשמונאים בתקופת בית המקדש השני (כ-250 שנים לפני חורבנו) מלכות יון רצו שהיהודים ישכחו את התורה ולא יקיימו מצוות. הקב"ה גרם לניצחון היהודים על היוונים ועשה "תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה. ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדלקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול".⁴⁰

אנו מיד רואים שלא מוזכר כלל נס פך השמן. ה"זרע יעקב" הקשה על המילים "והדליקו נרות בחצרות קדשך" וכתב: "מקום קבוע של מנורה היא בהיכל ואם לאו כבר אמר ופנו את היכלך היינו אומרים בחצרות כולל היכל אבל מאחר שאמר כבר ופנו את היכלך היה ראו לומר ושם הדלקו נרות".⁴¹

³⁵ הרב יעקב חיים סופר, "מדוע אין בתלמוד ירושלמי הלכות הדלקת נר חנוכה", פורום אוצר החכמה, 9 דצמבר 2015, (אינטרנט)

³⁶ הרב אברהם בן הגר"א רב פעלים, (ווארשא, תרנ"ד), הקדמה, עמ' ח (15)

³⁷ דרשות הרמב"ן לראש השנה, מרצה: הרב נחמיה טיילור

³⁸ הרב יעקב סופר, שם

³⁹ שו"ע או"ח סי' תרפב סעי' א'

⁴⁰ על הניסים נמצא בכל סידור

⁴¹ הרב יעקב בן יצחק דוד גינצבורג, זרע יעקב, (פראג, תקע"ד), מסכת שבת פרק שני ד"ה ומדי (עמ' יג)

ה"חתם סופר" הביא את ה"זרע יעקב" ואז כתב "חידוש גדול ועצום",⁴² דהיינו, ש"הדלקה כשרה בחוץ אפילו תעמד המנורה כך בחוץ". הוא המשיך באומרו שהסיבה שהם הדליקו את המנורה בחוץ הוא כיוון ש"אז היה ההיכל מלא גלולים עד שפינו את היכלך וטיהרו את מקדשיך, אז לא הדליקו נרות בפנים אלא בחצרות קדשך בעזרה."⁴³ אולם אפשר להקשות על זה מפני שב"על הנסים" הפיננו והטהרה מופיעים לפני הדלקת הנרות. אילו ההדלקה היתה בחצר ושם קרה נס פך השמן, מדוע זה לא מופיע בתוך הפיוט "על הנסים"? כמו כן בספר המכבים (ראה למטה) כתוב בפירוש שהדליקו את המנורה בפנים דהיינו בהיכל של בית המקדש.

מתי נכתב "על הנסים"? אילו נכתב מאות שנים לאחר החשמונאים אפשר להבין את הדילוג הזה. אולם זה לא מה שארע. יש כמה מהראשונים שמזהים את המחבר:

"ספר הרוקח הגדול" חובר ע"י הרב אלעזר מגרמייזא ("רקח" בגימטריה הוא "אלעזר") והוא כתב בנושא: "יש בעל הנסים דחנוכה קכ"ה תיבות כחשבון כהנים ... ומרוב ענותו של יוחנן כהן גדול הוסיף תיבה אחת יותר מיוחנן שעולי קכ"ד."⁴⁴ בנוסף, הרקח כתב פירוש לסידור התפילות.⁴⁵ בנושא זה כתוב בפירוש לתהילים צ': "מן ה' מעון אתה ועד והדרך על בניהם קכ"ה תיבות, כנגדם תקנו חשמונאים קכ"ה תיבות בעל הנסים שמתפללין בחנוכה, לפי שמשא אמר תפילה זו כשהקים את המשכן, והדרך על בניהם ונתקיים בידי החשמונים והם היו כהנים ויסדו לומר בו כוהני"ם תיבות."⁴⁶ כמו-כן ב"סידור רבנו שלמה" כתוב: "על הנסים כמניין יוחנן תמצא תיבות בברכה זו עם כשם שעשית. ופי' הר"ר אלעזר בהר"ר יב"ק [הרוקח] שיוחנן כהן גדול יסד ברכה זו. וי"א כמניין כהנים תיבות יש בברכה זו, ופי' חשמונאי ובניו יסדוהו."⁴⁷ מחבר סידור זה הוא רבנו שלמה ב"ר שמשון מגרמייזא שחי בין השנים 1030 עד 1096 בערך. רואים שהוא מביא את הרוקח שחי בין 1160 עד 1240. איך אפשר לצטט מי שעדין לא נולד?! באמת הביטוי "ופי' הר"ר אלעזר..." מופיע מספר פעמים לאורך הסידור הזה,⁴⁸ ואלו הם התוספות שנעשו לסידור הזה.

כמו-כן יש ראשונים אחרים שכותבים שיוחנן חיבר את על הנסים והם: כל בו: המחבר אינו ידוע וכנראה הוא חי במאה ה-15. הוא כתב בנושא: "מזכירין של חנוכה בהודא' ויש קכ"ד תיבות בעל הנסים כנגד מנין יוחנן שתקנו."⁴⁹

⁴² "זרע ברוך" מערכת שיעורי תורה לצפיה, חנוכה תשע"ו, (בינינו), (אינטרנט)

⁴³ הרב משה סופר, חתם סופר דרשות, כרך ראשון: תשרי-ניסן, (סערעטה בוקאווינא, תרפ"ט), לחנוכה תקב"ץ

⁴⁴ ספר הרוקח הגדול (ווארשא, תר"מ), הלכות חנוכה, סי' רכה

⁴⁵ עד לפחות כשלושים שנה פירוש זה (או קטעים של הפירוש) נמצאה רק במספר כתבי יד, ובמיוחד בכתב יד בספריית בודלי באוקספורד. הרב משה הרשלה ובנו הרב יהודה עברו על כתבי היד והכינו אז הפירוש בדפוס.

⁴⁶ פירוש סידור התפילה לרוקח, חלק ראשון, (מכון הרב הרשלה: ירושלים, תשנ"ב), עמ' צו

⁴⁷ סידור רבנו שלמה (יוצא לאור ע"י הרב משה הרשלה, ירושלים, תשל"ב) סי' פד על הנסים – חנוכה, עמ' קצז

⁴⁸ שם, למשל: עמ' פו, קא, ר'

⁴⁹ כל בו (פירודא, תקמ"ב) סי' מד הלכות חנוכה ודין התפלה עמ' לד, סי' קכב דין גימטריאות ונוטריקון עמ' ג:

ארחות חיים: המחבר הוא הרב אהרון הכהן מלוניל שחי בסוף המאה ה-13. הוא כתב בנושא: "על הנסים ויש בו קכ"ד תיבות כמנין יוחנן שתקנו ... ואין אומרים בו וחשמונאי ובניו כי יוחנן הוא חשמונאי כמו שאומר בספר יוסיפון.⁵⁰

ה"פרי צדיק" דן בשאלה האם המחבר "יוחנן" היה אביו של מתתיהו או הבן שלו בשם יוחנן.⁵¹ אולם בקשר למאמר זה, אין הבדל מפני ששניהם חיו באותה תקופה.

יש עוד גרסה ל"על הנסים" במסכת סופרים⁵² וגם שם לא מוזכר נס פך השמן ובפירוש "נחלת עקב" שנכתב בסוף המאה ה-18 ע"י הרב יעקב (יאקב) נוימבורג שחי בגרמניה, כתוב "ניסי חשמונאי בחנוכה" ולא "ניסי פך השמן".⁵³ כמו-כן לאחר הברכות להדלקת נרות חנוכה אומרים "הנרות הללו", שמקורו במסכת סופרים,⁵⁴ ואפילו שם לא מוזכר נס פך השמן.

ספרי המכבים

בנוסף לספרי התנ"ך, יש ספרים שנקראים "ספרים החיצוניים". בין ספרים אלו יש מכבים א' ומכבים ב', ותוכנם הוא היסטוריה בתקופת החשמונאים. ב"תרגום השבעים" יש את ספרי המכבים, אולם הם כתובים בשפה היוונית. נשאלת השאלה האם זה תורגם מעברית? בנושא זה כתבו שני אנשים בעלי דת נוצרית שחיו לפני כאלף וחמש מאות שנים, ולפי כתבם, מכבים א' המקורי נכתב בעברית. אחד מהם היה ג'רום (Jerome) שחי בין המאה הרביעית למאה החמישית ומומחיותו היתה ה-Bible. בשנת 391 ג'רום כתב בהקדמה לספרי שמואל ומלכים תחת הכותרת Prologus Galeatus ושם הוא כתב שהספר הראשון של המכבים נכתב בעברית אך מקורו של הספר מכבים ב' ביוונית ואפשר להוכיח זאת מסגנון לשונו.⁵⁵

השני הוא אוריגן (Origen) שחי בין המאה השנייה למאה השלישית ומוקם בהררכיה גבוהה בכנסיה. בהיסטוריה של הכנסיה נכתב ע"י יוסביוס (Eusebius) שאוריגן אומר שיש 22 ספרים ב-Hebrew Canon (הכוונה בערך למה שהיהודים קוראים תנ"ך"), וב"נוסף לזה יש את המכבים". הוא מוסיף באומרו שגם קוראים את ספר המכבים Σαββαίαι Σαββαίαι Sabanaiel Sarbeth⁵⁶ ההיסטוריונים מתרגמים את המילים האלו בעברית כמו "ספר בית שר בני א-ל", ולכן אוריגן סבר שמקורו של ספר המכבים הוא בשפה העברית.⁵⁷

⁵⁰ הרב אהרון הכהן מלוניל, ארחות חיים, (פירינצי, תקי"ו), הלכות חנוכה סעי' כב

⁵¹ רבינו צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק, חלק ראשון, (לובלין, תרס"א) לזאת חנוכה עמ' 182

⁵² מסכת סופרים, פרק 20 הלכה ח'

⁵³ הרב יעקב (יאקב) בן ברוך נוימבורג, נחלת יעקב, (פירודא, תקנ"ג), מסכת סופרים פרק כ' הלכה ח

⁵⁴ מסכת סופרים, פרק עשרים הלכה ו'

⁵⁵ Jerome on the Canon, Praefatio Hieronymi in Libros Samuel Et Malachim, "Macchabeorum primum librum hebraicum repperi, secundus graecus est, quod et ex ipsa φρασαι probari potest"

⁵⁶ Eusebius Caesariensis- Historia ecclesiastica - The Church History of Eusebius, Book 1, chap. xxv par.2

⁵⁷ Guy Darshan, "The Original Language of 1 Maccabees: A Reexamination", Notizen, Biblical Notes, Nr. 182 (2019), (Herder Freiburg: Basel, Wien), p.92; Encyclopedia Bibliche Judaica (Keter Publishing House: Jerusalem, 1972) vol.11, Maccabees, First Book of, col. 66

במקורו מכבים א' נכתב בעברית ע"י יהודי, שלא ניתן לזהות אותו. המקור בעברית נעלם ורק נותר תרגום השבעים ליוונית. הספר נכתב בתקופת החשמונאים.⁵⁸ מכבים ב' כתוב ביוונית.⁵⁹ בתקופה יותר מאוחרת שני הספרים הללו תורגמו לעברית.⁶⁰

בנוגע לחנוכה כתוב בספר מכבים א': "וישובו לבנות את פרצי המקדש ואת כל אשר מבית להיכל ואת כל אשר בו. ויחדשו את כל כלי הקודש, וישימו את המנורה אל ההיכל ואת מזבח הקטורת ואת השולחן הפנים. וישימו את הקטורת על המזבח, ועל המנורה העלו את נרותיה להאיר במקדש. ויתנו את לחם הפנים על השולחן, ואת הפרוכת המסך על הארון, ותכל כל העבודה כאשר בתחילה. ויהי ביום החמישי ועשרים לחדש התשיעי הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טמאו אותו הגויים, ויהללו לה' בשירים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים. ויפלו על פניהם וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז ותשועה. ויחוגו את חנוכת המזבח שמונת ימים, ויעלו עולות ותודות בשמחת לבבם. ויפארו את פני ההיכל בעטרות וממגיני זהב ויחטאו את השערים ואת לשכות הכוהנים, וישימו את הדלתות. ותהי שמחה גדולה בכל העם, כי גלל ה' את חרפת הגויים מעליהם. ויצווה יהודה ואחיו וכל קהל ישראל לחוג את חנוכת המזבח ביום החמישה ועשרים לחדש כסלו שמונת ימים מדי שנה בשנה בהלל ובתודה לה'".⁶¹

ניתן להבין מספר דברים מן הקטע הזה. לא מוזכר, אפילו ברמז את נס פך השמן. יותר מזה כתוב שהסיבה לחגיגת חנוכה היא חנוכת המזבח. הרמ"א מביא ש"יש קצת מצוה בריבוי הסעודות משום דאותן הימים היה חנוכת המזבח".⁶²

כמו-כן רואים שהם הניחו והדליקו את מנורת בית המקדש בהיכלו ולא בחצרו.⁶³

חנוכה גם מוזכרת בספר מכבים ב'. שם כתוב: "ומאת ה' הייתה זאת לחטא את הבית בעצם היום ההוא אשר טימאו אתו הגויים, והוא יום העשרים וחמשה לירח כסלו. ויחוגו חג לה' שמונת ימים כימי חג הסוכות, ויזכרו את הימים מקדם בחגגם את חג הסוכות בהרים ובמערות, ויתעו בישימון כבהמות שדה. ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישירו שיר שבח והודיה לה' אשר נתן להם עוז ותשועה לטהר את בית מקדשו. ויעבירו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מדי שנה בשנה".⁶⁴

⁵⁸ Darshan, op. cit., p.91; Encyclopedia Judaica, op. cit., vol. 11: cols.656-658

⁵⁹ Encyclopedia Judaica, op. cit. vol. 11, Maccabees, Second Book of, cols. 658-660

⁶⁰ למשל: מכבים א' ע"י אברהם כהנא בשנת 1931 בארץ ישראל, ומכבים ב' ע"י יצחק זעקיל פרענקיל בשנת 1888 בווארשא

⁶¹ מכבים א פרק ד' מז-נו תרגום לעברית ע"י אברהם כהנא

⁶² רמ"א שו"ע או"ח סי' תרע סעי' ב' הגה

⁶³ מכבים א', פרק ד' פסוק מח

⁶⁴ מכבים ב', פרק י' פסוקים ח-יא, תרגום לעברית ע"י יצחק זעקיל פרענקיל

רואים שבאותה שנה עקב המלחמה לא יכלו לחגוג את חג הסוכות ול"תשלומים" הם התחילו לחגוג את החג בכ"ה בכסלו, ובמשך שמונה ימים לקחו את ארבעת המינים, (נראה שלא רק שבעה ימים לפי ההלכה!) מכבים א' ומכבים ב' הם בין ה"ספרים החיצוניים", שחכמינו לא כללו בתוך ספרי התנ"ך. לכן נשאלת השאלה האם חז"ל בכתובים שלהם ציטטו מספרים אלו?⁶⁵

התשובה היא חיובית. הנושא לפנינו הוא ספר המכבים, וה"תוספת יום-טוב" על מסכת מגילה כותב: "ואני מצאתי בספר מכבי שכשכבשו החשמונאים ליונים מצאו המזבח משוקץ וסתרו אותו ובנאוהו מחדש וחנכו אותו בכ"ה בכסלו."⁶⁶

זהו אינו מקרה בודד בספרי חז"ל של הזכרת ספרי החיצוניים. הגמרא מביאה כמה ציטוטים בספר בן סירא,⁶⁷ וגם חלק מפיוט "כאהל הנמתח ... מראה כהן" שאומרים במוסף ביום כיפור מבוסס על ספר בן סירא.⁶⁸ ספר זה גם מוזכר במדרש⁶⁹ והתוספתא.⁷⁰ בפירוש של הרמב"ן על התורה מוזכרת "מגילת שושן" וכוונתו היא ספר יהודית.⁷¹ עקב המקרה בספר יהודית, נוהגים לאכול גבינה בחנוכה.⁷² יש גם ספר חיצוני בשם "חיי חנוך" שלא נכלל ב"רשימה הרשמית" של הספרים החיצוניים, וספר זה מוזכר בזוהר.⁷³

יוסף בן מתתיהו – יוספוס פלביוס

נולד בשנת 38 בירושלים ונפטר בערך בשנת 100. הוא היה היסטוריון יהודי וכתב מספר ספרים.⁷⁴ אחד מהם היה "מלחמת היהודים – קדמוניות היהודים". ספר זה כולל 20 כרכים, העשרה הראשונים הם על תקופת התנ"ך, והשאר מתקופת הפרסים בארץ עד המרד הגדול ברומאים.⁷⁵ הספר הזה הוא מקור חשוב להיסטוריה של עם ישראל בעיקר לתקופת החשמונאים.

בכרך 12 יוספוס כתב שלאחר הניצחון של היהודים נגד צבאו של אנטיוכוס, כינס יהודה את העם יחד ואמר להם שצריכים לעלות לירושלים ולטהר את בית המקדש ולהקריב את הקורבנות. מיד כשהוא, יחד עם כל המון העם, הגיעו לירושלים, הם מצאו את בית המקדש שומם, שעריו שרופים וצמחים גדלים במקדש עצמו. לאחר שהם טיהרו בזהירות את בית המקדש, הם הביאו כלים חדשים, דהיינו המנורה, השולחן ומזבח הקטורת, ובנו מזבח חדש מאבנים עבור הקורבנות. ביום החמשה ועשרים לחודש כסלו, הדליקו

⁶⁵ בספר שנותן תרגום לעברית של מכבים א' ע"י אברהם כהנא, יש הסכמות מחמשת גדולי הרבנים.

⁶⁶ הרב יום טוב ליפמן הלוי, תוספת יום טוב, מגילה פרק ג' סעי' ו' ד"ה בנשאים

⁶⁷ למשל: חגיגה יג'; יבמות סג'; בבא קמא צב'; נדה טז'; ירושלמי ברכות פרק ז' הלכה ב'

⁶⁸ בן סירא, פרק נ'

⁶⁹ בראשית רבה, פרשה ח', ד"ה ב: רבי חמא, (וילנא); בראשית רבה, פרשה צ"א, ד"ה ג: ויבאו בני, (וילנא); מדרש תנחומא, פ' וישלח, ס"י ח', (ווארשא); מדרש תנחומא, פ' חקת, ס"י א', (מנטובה)

⁷⁰ תוספתא, ידים, פרק ב' סעי' ה'

⁷¹ הרב משה בן נחמן (רמב"ן), פירוש הרמב"ן, (ווארשא, תרמ"א), ספר דברים, פרק כ"א פסוק י"ד, ד"ה לא תתעמר

בה

⁷² רמ"א שו"ע או"ח ס"י תרע ס"י ב', הגה

⁷³ זהר, פ' נח, דף ע"ב עמ' ב' (סעי' רצ"ה)

⁷⁴ Encyclopedia Judaica, op. cit. vol. 10 Josephus Flavius: col.251

⁷⁵ Flavius Josephus, *The Antiquities of the Jews*, translated by William Whiston

את המנורה, הקריבו קטורת על המזבח, ושמו את לחם הפנים על השולחן, והקריבו עולות על המזבח החדש.⁷⁶

יהודה חגג שמונה ימים עבור החזרת הקורבנות. הם שמחו על החזרת סדר העבודה בבית המקדש לאחר הפסקה גדולה. הם כל כך שמחו על תחיית המנהגים שלהם לאחר זמן רב של הפסקה, שהם הפכו את זה לחוק לדורות לחוג במשך שמונה ימים. ומאותו הזמן אנו חוגגים חג זה, ומכנים אותו אורות. יוספוס סיים וכתב שהוא מניח שהסיבה הייתה מכיוון שחירות זו היתה מעבר לכל תקוותינו; ומשם השם שניתן לחג היה אורות.⁷⁷ מדברי יוספוס שלא מזכיר כלל את נס פך השמן עולה שהסיבה לחגוג את חג החנוכה היה הניצחון וחנוכת בית המקדש.

דיון בנושא

לפי הלשון הפשוטה מהגמרא היה נס בפך השמן ואין ספק שיש נסים בכל דור ודור. אולם נשאלת השאלה למה הנס הזה לא מוזכר בדברים שנכתבו בתקופת החשמונאים, דהיינו בפיוט על הניסים ובספרי המכבים. הפעם הראשונה שמוזכר בה נס פך השמן היא בתלמוד בבלי שנכתב לפחות ארבע מאות שנה לאחר תקופת החשמונאים.

לכן צריכים לבדוק אם ניתן לא לקבל את לשון הגמרא כפשוטו, אלא דרך אלגוריה. על כך אפשר לשאול מספר שאלות.

מדוע הגמרא קובעת שחנוכה היא בגלל נס פך השמן ולא בגלל ניצחון החשמונאים? ישנן כמה סיבות. אחת נכתבה ע"י המהר"ל מפראג: "עיקר מה שקבעו ימי חנוכה בשביל שהיו מנצחים את היונים, רק שלא היה נראה שהיה כאן ניצחון הזה על ידי נס שעשה זה השם יתברך ולא היה זה מכחם וגבורתם. ולפיכך נעשה הנס על ידי נרות המנורה שידעו שהכל היה בנס מן השם יתברך. וכך המלחמה שהיו מנצחים ישראל היה מן השם יתברך."⁷⁸ דהיינו חששו שהעם יגידו שהניצחון היה עקב "כחי ועצם ידי"⁷⁹ ולא דרך השם.⁸⁰

עוד סיבה נכתבה ב"אוצר מדרשים" ע"י הרב יהודה אייזענשטיין: "חז"ל שהיו בזמן היונים והרומיים לא רצו לעורר את קנאתם בחגיגת ניצחון היהודים עליהם, ולכן העמידו את נס חנוכה על פך השמן הטהור שנמצא בבית המקדש אחר שטיהרו אותו החשמונאים והעלימו את הנצחון בכח וגבורה המכביים, רק כתבו בדרך רמז בברכת על הנסים."⁸¹

ניתן לראות זאת גם במקרים אחרים. למשל לא רצו לכתוב את הסיבה לתענית תשעה בטבת.⁸² נראה כי הסיבה היא מפני ששתיים מהסיבות לתענית

⁷⁶ Josephus, op. cit., vol.12, chap.7, para.6

⁷⁷ Josephus, op. cit., vol.12, chap.7, para.7

⁷⁸ הרב יהודה ליוואי (מהר"ל מפראג) נר מצוה, (נדפס בפעם הראשונה, פראג, ש"ס) על נר חנוכה, עמ' כב

⁷⁹ דברים פרק ח פסוק יז

⁸⁰ Rabbi David Silverstein. The Miracle of Chanukah, (Orayta)

⁸¹ אוצר מדרשים חלק ראשון א'–ל', עורך: הרב יהודה דוד אייזענשטיין, (נויארק, תרע"ה), חנוכה, עמ' 185

⁸² שו"ע או"ח, סעי' תק"פ סעי' ב

זו היו קשורות לנצרות.⁸³ עוד דוגמה היא שאנשי המעמד בתקופת הקרבת הקורבנות בבית המקדש, צמו ברוב ימי השבוע, אבל לא צמו ביום ראשון מפני ה"נוצרים"⁸⁴ ורבנו גרשום מסביר "לפי שיום חג שלהם באחד בשבת ואם היו ישראל מתעניין היו כועסים."⁸⁵

האם יש קשר בין פרטי נס פך השמן והאירועים שקרו בזמן החשמונאים? אחרי שאנטיוכוס כבש את ישראל הוא רצה בלשון "על הניסים": "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". רואים מ"ספר מכבים" שהיו יהודים שהלכו אחרי דת היוונים: "בימים ההם יצאו מקרב ישראל בני בליעל וידיחו רבים לאמור נלכה ונכרתה ברית את הגויים אשר סביבותינו ... ורבים מישראל רצו בעבודתו ויזבחו לאלילים ויחללו את השבת."⁸⁶ כמו כן באותה תקופה בגימנסיות של היוונים הספורטאים היו ערומים, ולכן כולם ראו שהם לא היו מהולים. זאת היתה בושה ליהודים שהשתתפו בפעולות בגימנסיות והם ערכו לעצמם ניתוחים כדי להסתיר תוצאות המילה: "ויעשו להם ערלה ויעזבו ברית קודש ויצמדו לגוים ויתמכרו לעשות רע."⁸⁷ אולם לאחר ניצחון החשמונאים היהודים חזרו לקיים מצוות.⁸⁸ בפורים, למחרת לאחר הניצחון, נקבע יום משתה ושמחה. לעומת זאת בחנוכה כתוב "לשנה אחרת"⁸⁹. נשאלת השאלה: למה חיכו שנה? הסיבה: בפורים היתה הצלה גופנית וראו את התוצאות באופן מידי. אולם בחנוכה היתה הצלה רוחנית ורק לאחר שנה היה אפשר לראות אם באמת היהודים, לאחר השפעה מרובת שנים של היוונים, חזרו לקיים תורה ומצוות.⁹⁰ הרבי מגור הסביר שלא כמו בפורים שיש משתה ושמחה, בחנוכה היתה הצלה מסכנה רוחנית, ולכן חוגגים בחנוכה דברים רוחניים.⁹¹

בכל דור ודור יש יהודים שמפסיקים לקיים תורה ומצוות, ולפעמים הסיבה היא שאף פעם לא לימדו אותם תורה וקיום מצוות והם נקראים "תינוק שנשבה". אולם כמעט תמיד נשאר משהו קטן שהיהודים הללו מקיימים – למשל הליכה לבתי כנסת פעם אחת בשנה לכמה שעות ביום הכיפורים. זה כמו "פך אחד של שמן" שמצאו בבית המקדש.⁹² האנשים שמתעסקים בקירוב רחוקים, בונים על הכמות הזעירה הזאת ועושים מאמצים לקרב אנשים לקיים מצווה אחר מצווה. זה דומה לנרות חנוכה

⁸³ חיים סיימונס, סיבות לתענית תשעה בטבת, (מכון נחמיה: קרית ארבע, תשנ"ג), עמ' 11-17
תענית כז:

⁸⁵ רבנו גרשום על תענית דף כז:

⁸⁶ מכבים א', פרק א' פסוקים יא, מג

⁸⁷ מכבים א', פרק א' פסוק טו

⁸⁸ מכבים א', פרק ב'

⁸⁹ שבת כא:

⁹⁰ "Chanukah Quiz" *Haderech* no.2 Chanukah 5713 (Keren haTorah Committee Educational Department: London), p.18, (compiled by Rabbi C. Wilchanski)

⁹¹ Ibid., in the name of the Gerer Rebbe

⁹² שבת כא:

ש"מוסיף והולך א' בכל לילה עד שבליל אחרון יהיו שמונה" נרות במנורת חנוכה,⁹³ דהיינו יהיה מלא אור, כמו אור הגדול בקיום כל המצוות. אפשר להגיד שהנס של חנוכה בזמן החשמונאים, היה שיהודים שקבלו את השפעתם של היוונים והפסיקו לקיים את התורה, הגיעו אחרי הניצחון של החשמונאים להיות בעלי תשובה. המילה "חנוכה" כוללת את המילה "חינוך" וחיוב לחנך כל יהודי לקיים יותר ויותר מצוות.⁹⁴ ישנה עוד שאלה: האם מותר להגיד שמהו שחז"ל כתבו בפירוש אינו כפשוטו?

בנוגע לכך, הרב סעדיה גאון (רס"ג) שחי במאות ה-9-10 כתב: "כל אשר בספרי הנביאים, הוא כאשר נראה ממשמעו והידוע ממלותיו, "אולם אז הוא הוסיף שיש ארבעה מקרים שבהם לא הולכים לפי הפשט, והם: הדברים שהולכים נגד החוש או נגד השכל, או סותרים דבר אחר, או מכחישים מה שהקודמים קבלו."⁹⁵

בקשר לפרקים הראשונים של ספר בראשית, יש מספר פוסקים שאומרים שלא הולכים לפי פשוטו. תוכנם הוא בריאת העולם, והנחש בגן עדן. עליהם יש מפרשים שאומרים שצריכים ללכת לפי פשוטו, אולם יש הרבה שאומרים להיפך.

לפי פשוטו בפרק הראשון בספר בראשית, בכל יממה בשבוע של בריאת העולם היו 24 שעות, ויש מפרשים שסוברים כך.⁹⁶ אולם בספרו "מורה נבוכים" הרמב"ם כותב: "כל מה שזכר במעשה בראשית בתורה אינו כלו על פשוטו כפי מה שדמו ממנו ההמון."⁹⁷ בספר "לנבוכי הדור" שנכתב ע"י הרב אברהם יצחק הכהן קוק, (ככל הנראה בשנותיה הראשונות של המאה ה-20, אולם יצא לאור רק בשנת 2014), הוא כותב: "שאינן מעשה בראשית שבתורה כולו כפשוטו כי אם יש בו גם עומק משל, כבר כתב הרמב"ם. על כל פנים אין זה מעקרי תורה."⁹⁸ הרב קוק המשיך: "ואפילו אם נפרש עוד יותר על פי משל, את הסידור של בריאת אדם, שימתו בגן עדן, קריאת השמות, בנין הצלע, אין דבר מתנגד ליסודי התורה."⁹⁹

בקשר ל"נחש", לפי הרב עובדיה ספורנו שחי במאות ה-15-16, הוא "שטן הוא יצר הרע"¹⁰⁰ ולפי הרב לוי בן גרשום ה"רלב"ג, שחי במאות ה-14-13 הוא דמות אלגורית שמציגת "לכח הדמיוני של האדם."¹⁰¹ אולם לפי הרב דון יצחק אברבנאל שחי במאות ה-15-16, היה נחש ממש, אולם הוא אמר

⁹³ שו"ע או"ח סי' תרעא סעי' ב'

⁹⁴ חנוכה – חינוך ל'הדלקה' או להנחה?" הרב עזרא כהן, כסלו תשע"ח, אתר הישיבה בית המדרש (אינטרנט)

⁹⁵ רבינו סעדיה גאון, *האמונות והדעות*, (דוד סלוצקי: לייפציג, תרכ"ד), המאמר השביעי, תחיית המתים, עמ' 109

⁹⁶ למשל: הרב משה בן נחמן (רמב"ן), בראשית פרק א' סעי' ג'; ובתקופתנו הרב מנחם שניאורסון, הרבי מלובוביץ', *Challenge*, ed: Aryeh Carmell and Cyril Domb, (Association of Orthodox Jewish Scientists. London, 5736-1976) pp.142-149

⁹⁷ הרב משה בן מימון (רמב"ם), *מורה נבוכים*, חלק שני, (ווינץ, תקפ"ח), פרק תשעה ועשרים, (עמ' מ')

⁹⁸ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, *לנבוכי הדור*, (ידועות אחרונות וספרי חמד: תל-אביב, תשע"ד), פרק ה עמ' 38

⁹⁹ שם, עמ' 40

¹⁰⁰ הרב עובדיה ספורנו, בראשית פרק ג' סעי' א'

¹⁰¹ הרב לוי בן גרשום (רלב"ג), (ויניציאה, ש"ז), בראשית עמ' יד:

שהיה דבר "מתמיה מאד כי הנחש לא היה בעל נפש ולא היה מדבר א"כ איך הסיה והדיח".¹⁰²

נשאלת השאלה מה דעת הרב אברהם אבן עזרא שחי במאות ה-11-12 בנושא – פשוטו או דמיוני? מפירושו לתורה זה לא ברור. הוא בעצמו כותב "והנחש: יש אומרים כי האשה [חוה] היתה מבינה ויודעת לשון החיות ... ואחרים אמרו שהוא שטן".¹⁰³ אולם האברבנאל כותב על דעת האבן עזרא בחריפות: "יש מהמפרשים פירשוה כפי פשט הכתובים ... הראב"ע [אבן עזרא] הסביר פנים לדרך הזה באמרו שהיו הדברים כמשמעם אבל בלי ספק הוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב".¹⁰⁴

מכאן רואים שאפילו בדברים מסוימים שנכתבו בחומש עצמו, יש מפרשים שטענו שלא צריכים לקבל כל דבר כפשוטו. לכן כל שכן דברים כמו נס פך השמן לא צריכים לקבל כפשוטם.

סיכום

מצד אחד יש שמקבלים מה שכתוב בתלמוד בבלי מסכת שבת על נס פך השמן כפשוטו, כמו בנסים אחרים שמופיעים בספרי הקודש.

מאידך, נושא פך השמן מוזכר בפעם הראשונה רק כמה מאות שנים לאחר תקופת החשמונאים, ובכתבים שנכתבו בתקופת החשמונאים לא מוזכר אפילו ברמז המקרה של נס פך שמן, וחוגגים חנוכה מפני ניצחון היהודים, חנוכת מחודשת של בית המקדש, והחזרת היהודים לתורה. לכן אפשר שמה שמופיע בגמרא במסכת שבת היה רק בלשון אלגוריה, ואפשר להגיד דבר כזה באותה צורה של הפוסקים שסוברים שדברים שכתובים בפירוש בתחילת ספר בראשית הם רק אלגוריות.¹⁰⁵

¹⁰² הרב דון יצחק אברבנאל, *פירוש על התורה*, (ירושלים, תשכ"ד), השאלה הכ"ה (עמ' פב)

¹⁰³ הרב אברהם אבן עזרא בראשית פרק ג' סעי' א'

¹⁰⁴ הרב אברבנאל, שם, השאלה המ"ב (עמ' פה)

¹⁰⁵ מקרה דומה לזה קרה בתקופת האחרונים. רבים מקשרים את המהר"ל מפראג עם הגולם. אולם בתקופת המהר"ל לא מוזכר כלל הגולם, לא בכתבים שלו, ולא של בני משפחתו ואף לא של כותבים אחרים, יהודים וכאלו שלא, שחיו באותה התקופה. רק יותר ממאתיים שנים אחרי מותו מוזכר הגולם של המהר"ל! (ראה מאמר "The Adventure of Shnayer Z the Maharal of Prague in London: R. Yudl Rosenberg and the Golem of Prague, by no.1 Spring Leiman, which appeared in the journal "Tradition" (Rabbinical Council of America) vol.36 2002 pp. 26-58)

	2 - סליחה
הוא יענו :	מי שענה לאברהם אבינו בהר-המורה
הוא יענו :	מי שענה ליצחק בנו כשנעקד על-גב המזבח
הוא יענו :	מי שענה ליעקב בבית-אל
הוא יענו :	מי שענה ליוסף בבית-האסורים
הוא יענו :	מי שענה לאבותינו על-ים סוף
הוא יענו :	מי שענה למשה בהרב
הוא יענו :	מי שענה לאהרן במחקה
הוא יענו :	מי שענה לסינחם בקומו מתוך העדה
הוא יענו :	מי שענה ליהושע בגלגל
הוא יענו :	מי שענה לשמואל במצפה
הוא יענו :	מי שענה לדוד ושלמה בנו בירושלים
הוא יענו :	מי שענה לאליהו בהר-הפךמל
הוא יענו :	מי שענה לאלישע ביריחו
הוא יענו :	מי שענה ליונה במעי הדגה
הוא יענו :	מי שענה לחזקיהו בחליו
הוא יענו :	מי שענה לחנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש
הוא יענו :	מי שענה לדניאל בגב-הארות
הוא יענו :	מי שענה למרדכי ואסתר בשושן-הבירה
הוא יענו :	מי שענה לעזרא בגולה
הוא יענו :	Reader. מי שענה לכל-הצדיקים והחסידים והתמימים והישרים

מקור מס' 2

תתמיז מעם שנם חנוכה לא נזכר כלל במשנה, לפי שרבינו הקדוש מסדר המשנה היה מזרע דוד המלך ע"ה, ונס חנוכה נעשה ע"י בית החשמונאים שתפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד, וזה הרע לרבינו הקדוש. ובכתבו המשנה ע"פ רוח הקודש, נשמט הנס מהיבורו (בשם הגאון הקדוש בעל חת"ס זצוק"ל):

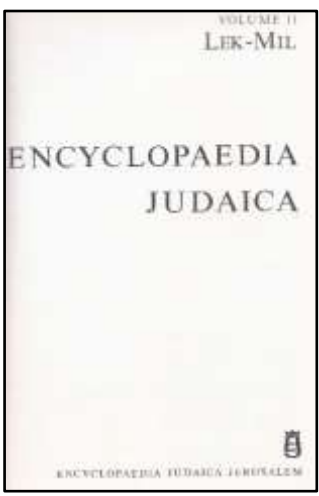
מקור מס' 3

פרק תשיעי בסליו

בכ"ה ביה יום
 הנוכה תמניא יומין דלא למסכפד כשנכנסו יונים
 להיכל מטאו כל השמנים שבהיכל וכשנברה יד
 בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך
 אחד שהיה מונח בחותמו של כהן הגדול שלא
 נמטא ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו
 גם והדליקו ח' ימים. לשנה אהרת קבעו ח' י"ט.

מקורות 7, 8, 9

המשך בעמוד הבא

MEGILLAT TA'ANIT (Heb. lit. "scroll of fasting" but see below), a list of 36 days on which there were significant victories and happy events in the history of the Jews during the Second Temple, as a result of which the rabbis forbade fasting on them, as well as, in some cases, the delivery of memorial addresses for the dead (*hespedim*). The title should therefore be taken as meaning "the scroll of (the days of prohibited) fasting." The work received its present form close to the time of the destruction of the Second Temple or at the latest during the Bar Kokhba era. It is written in Aramaic and with extreme brevity. According to a tannaitic source (Shab. 13b) it was compiled by "Hananiah b. Hezekiah (b. Garon) and his company," but the appendix to the *megillah* gives the author as Eliezer, the son of this Hananiah, one of the leading rebels against the Romans (Jos., Wars, 2:409). S. Zeitlin regards it as a literary remnant of the rebel party. If this is accepted, the purpose of the list of victories was to strengthen the spirit of heroism and faith in the success of the revolt. The value of the *megillah* for historical research lies in the parallels it provides to the facts and dates mentioned in Josephus. In the period following the conclusion of the Talmud a scholium was appended to the *megillah*, written in mishnaic Hebrew and based upon the Hebrew original of I Maccabees, the talmudic literature, and various oral traditions unknown from any other source. The historical value of this appendix is limited. In the course of time copyists and editors added notes and explanations, taken in particular from the Babylonian Talmud, so that two versions evolved, a Sephardi and an Italian.

מקור מס' 10

מגלה יונית היא מגלת אנמיוכס

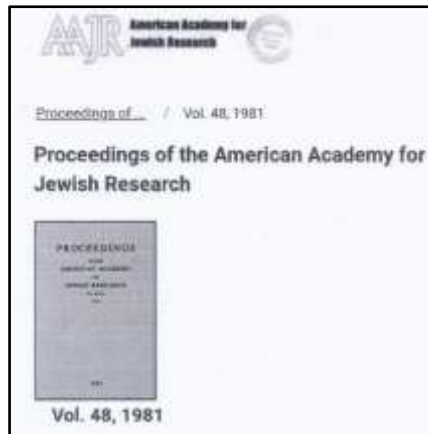
(טענה הנס הזה יסופר גם בגמרא שנת דף כ"ח, נ' על פי מגלת תענית פרק ט')

מקור מס' 11

פתשגן הכתב

- 66 אהרי כן באי בני
 חשמונאי לבית המקדש רבנו את השערים הנשברים ויסגרו
 הפרצות ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומן הטומאות:
 67 ויבקשו שמן ויח וך לחדליק חמטרה ולא מצאו כי אם צלחית
 אחת אשר היתה חתומה בטבעת כהן גדול וידעו כי היתה טהור .
 68 הדיח בה כשיעור הדלקת יום אחד . ואלהי השמים אשר שכן
 69 שבו שם נתן ברכה והדליקו ממנה שמונה ימים : על כן קימו
 בני חשמונאי קיום וחוקו איסור ובני ישראל עמם כאחד לעשות
 שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה כימי מועדים הכתובים
 70 בתורה : ולהדליק בהם נרות לחדיע אשר עשה להם אלהי
 השמים בצדקים . ולכן אסור לספור בהם ולא לנוור (בהם) צום
 וחענית . וזלה אשר מקובל עליו לפני זה ויתפלל לפני אלהיו :
 71 אך חשמונאי ובניו ואחיהם לא גורו בהם לבטל עבדת מלאכה
 72 במקדש . ומן העה החיא לא היה שם למלכות יון ; ויקבלו המלכות
 בני חשמונאי ובני בניהם מחעית הזאת עד חרבן בית האלהים
 73 מאחים ושש שנים : על כן בני ישראל מהיום ההוא בכל נלותם
 שומרים הימים האלה , ויקראו להם ימי משתה ושמחה מחמשה
 74 ועשרים לחדש כסלו שמונה ימים : מן העת החיא ועד העולם
 לא יסורו מהם אשר חיו בבית מקדשם הכהנים וחלויים וחכמיהם
 אשר קימו עליהם ועל בני בניהם עד עולם :

THE HISTORICAL BACKGROUND OF
*MEGILLATH ANTIOCHUS**

BY ARYEH KASHER

Most of the scholars who suggested an early date for the writing of the scroll relied upon one reference in *Halachoth Gedoloth* (Venice, 1548 edition, p. 141), which reads as follows: "וקני בית שמאי וקני בית הלל הם כתבו מגלת בית חשמנאי ועד עכשיו לא עלה לדורות..." Ginzberg was the first to firmly negate the value of this quotation. He pointed out another version of *Halachoth Gedoloth* (i.e. the Rome MS.), which contains a significant textual difference; instead of the words *מגלת תענית* it reads *מגלת בית חשמנאי*.

Megillath Benei Hashmonai. They indicate also that it was Sa'adiah Gaon who had translated the scroll into Arabic, and who had added to it an introduction and commentary of his own.²⁴

Harkavy thought that Sa'adiah Gaon was unfamiliar with the last verses of the scroll, referring to the whole of the Hasmonean dynasty and to the destruction of the Second Temple, because, if he had really known them, he would not have ascribed its composition to the Hasmoneans themselves.²⁵ At first sight, such a claim seems to be quite reasonable, but it is sufficient to consider Sa'adiah Gaon's introductory words to the scroll in order to be convinced that he did indeed know the last verses (see below, note 47).

המשך בעמוד הבא

It stands to reason that Sa'adia Gaon's great interest in and involvement with our scroll, as clearly demonstrated by his Arabic translation and by his introduction and commentary,

In any case, the first established testimony which ascribed the work to the Hasmoneans is in the work of Sa'adiah Gaon; such a view has no foundation in earlier sources. This fact has great significance in solving the problem of the scroll's background, for it may serve as an important argument for assigning its date to the second half of the eighth century at the earliest, when Karaism began to flourish.

(A) The "Oil Miracle" and the Hanukkah festival: It should be noted that the story of the "Oil Miracle" has no roots in Palestinian Talmudic traditions. This, in itself, sheds some light on the origins of the scroll; it was not a Palestinian one.

We can state, therefore, with a great degree of certainty that Zunz, Levi, Neubauer and Ginzberg were right to place the writing of the scroll in the Gaonic period. The examination of its references to different sources proves that it could not have been written before the second half of the eighth century, and that only afterwards was its composition associated with the Hasmoneans.

מקורות מס' 14, 19, 22, 24, 25, 29

הרב יהודה זיבלר

בני ברק

חלקו של רס"ג בעריכת מגילת אנטיוכוס וההדרה של הקדמתו

דברי רס"ג בספר הגלוי

ומנר ארתפעת אלנבוה צאר תורין מא יחדת פי אלמן ומא יכטר עלי אלבאל אלי אלעלמא
 אן יתבתן דלך תאדיבא ותעלימא למן בעדהם, כמא וג'רטא שמעון בן ישוע בן אלעזר בן
 סירא אלף כתאב אראב שבה ספר משלי פי פצולה ופראסיקה וג'עלה מסמנא מטעמא, וכמא
 אלף אלעזר בן עיראי כתאב חכמה ישבה ספר קהלת פי אנת'אמה ופראסיקה מטעמא
 מסמנא. [וכמא] את'כתו בני חשמנאי יהודה ושמעון ושמעון ויוחנן ויונתן ואלעזר בני
 מתתיה כתאבא פי מא מר בהם ישבה כתאב דניאל בלגה אלכסדאנין, ופי עצרנא הד'א
 אלפו אהל אלקירדאן כתאבא עבראניא פי מא מר להם מן שעדי אלצראני מופסק פואסיקא
 מטעם בטעמין. וכמא אלפת ואנא באלצראק כתאבא עבראניא ען ראי מן כאן באלחצרה
 ריסא פימא ורד עלי אלאמה מן כיטא בן מאיר...

ובתרגום לעברית:

ומצת שפסקה הנבואה היתה מלאכת החבור ממה שיתחדש בזמן ומה שיעלה על הדעת אל
 החכמים שייסדו אותו מוסר ולקח לבאים אחריהם, כמו שמצינו ששמעון בן ישוע בן
 אלעזר בן סירא חיבר ספר מוסר הדומה לספר משלי שלמה בפרשיותיו ופסוקיו ועשהו
 מסומן ומוטעם, וכמו שחיבר אלעזר בן עיראי ספר חכמה הדומה לספר קהלת בסדרו
 ופסוקיו מוטעם ומסומן, וכמו שייסדו בני חשמנאי יהודה ושמעון ויוחנן ויונתן ואלעזר
 בני מתתיה ספר במה שעבר עליהם הדומה לספר דניאל בלשון הכשדים, ובומננו זה חיברו
 אנשי קירדאן ספר בעברית ממה שנמצא אצלם מויכוחם עם הנצורים מופסק לפסוקים
 מוטעם בטעמים, וכמו שחיברתי בעודי בעיראק ספר בעברית לפי דעת מי שהיה אז ראש
 במה שקרה לאומה מחטא בן מאיר...

המשך בעמוד הבא

והנה אנו מוצאים הבדל חשוב בלשונו של רס"ג ביחס לחיבורים השונים, ביחס לכל החיבורים מלבד מגילת אנטיוכוס, הוא משתמש בביטוי "אלף", שפירושו כפי שתרגם הרכבי - חיבור, ברם, ביחס למגילת אנטיוכוס, כותב רס"ג "את בתו כתאכא", הפועל "אתבת" אין משמעו חיבור ספר, ולכן תרגמו הרכבי באופן שונה; כתב, מכך שרס"ג שינה לשונו, ברור למדי שאכן מדובר כאן במשהו אחר, במה הוא שונה?

עלינו לעמוד על המשמעות המדויקת של "אתבת"¹⁰, שורש המילה תבת הוא יסוד קיים, בהטייה זו הוא משמש לרישום או לקביעה ויסוד. לא נראה סביר שכוונת רס"ג שהם קבעו חובת קריאה במגילה, שהרי חובה כזו היתה צריכה לקבל ביטוי בספרי ההלכה, גם לא נראה שכוונתו לרישומים שרשמו הלוחמים לעצמם ועובדו בהמשך. הנראה הוא שמדובר ביסוד חיבור, שנוסד אך לא הועלה על הכתב, וכפי שיתברר להלן, רס"ג משתמש בביטוי זה בהוראה זו במקומות נוספים, כגון ביסוד המשנה על ידי רבי יהודה הנשיא.

בכך מיושבת גם קושיה חמורה נוספת, כיצד מזכיר חורבן בית שני במגילה שנכתבה על ידי בני חשמונאי. בפסוק ס"ז לפיסוק רס"ג נאמר: "וקבילו מלכותא בני חשמונאי ובני בניהון ומן עדנא דנא ועד חורבן בית אלהא דין מאתן ושית שנין". איך יכולים בני חשמונאי להזכיר את חורבן הבית? הרב יצחק רצאבי מעיר בהקשר לכך¹¹ שבמספר כתבי יד אין מופיעים ארבעת הפסוקים האחרונים הללו ותרגומם, ולכן יתכן שהם הוספה מאוחרת, כפי שיתבאר להלן, רס"ג אינו סובר כן, ולדעתו גם הפסוקים הללו הם מגוף המגילה¹². אך לפי האמור אין בכך קושי: בני חשמונאי יסדו את המגילה, אך לא קבעו אותה בכתב, כיון שעברה במסורת שבעל פה, הרי שנוספו לה דברים והשתנה נוסחה בכמה מקומות במהלך הדורות, כדרך מסורות שבעל פה שלא התקדשו להיכלל בכתבי הקודש, ואין בכך כל תימה¹³.

Saadia on the Scroll of the Hasmonaeans

S. Atlas and M. Perlmann
Proceedings of the American Academy for Jewish Research
 Vol. 14 (1944), pp. 1-23 (23 pages)
 Published by: American Academy for Jewish Research

IV

It appears from Saadia's words that he did not write the introduction to the scroll as a separate work, but took occasion to write this introduction at the end of his commentary on the scroll of Esther, as the events of the time of the Maccabeans are a parallel to those which happened earlier and which Purim commemorates. Saadia says that the reasons for his writing this introduction are: first because there are many who don't understand the significance of Hanukkah, and secondly because of some who reject it entirely (the Karaites). Saadia felt apparently that if it could be proved from the Bible that the success of the Maccabeans was foretold by prophecy, the significance of Hanukkah would be enhanced, and its validity placed in the same rank as the other festivals of the Jewish calendar.

מקורות מס' 14, 22

UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA
 PRESS

The Jewish Quarterly Review

Vol. 6, No. 3, Apr., 1894

Published by: University of Pennsylvania Press
<https://www.jstor.org/stable/1263138>

And why is our Chronicle not mentioned in the Talmud and Midrashim, if it had existed as early as the schools of Hillel and Shammai?

המשך בעמוד הבא

As to the addition of the last verses or not, there is no decisive fact to guide us concerning it. I can only add that the St. Petersburg MS. with vowel-points and accents has the last verses. In the Bodleian Library MS. No. 2,333 has not these verses; in No. 2,498 they are found with the following introductory words: **נמצא הפסוקים: האלו בנוסחא אחרתא**. Both MSS. come from Yemen. The Western MSS., viz., Nos. 30, 32, 174, and 2,305, have the verses without any remark.¹ It is worth while considering that the MS. of St. Petersburg, which is provided with vowel-points and accents, and divided into verses, as Saadiah described it, has the last verses; on the other hand, would Saadiah have attributed our Scroll to the children of the Hasmonæus, if the destruction of the Temple had occurred in it?

מקורות מס' 17, 28

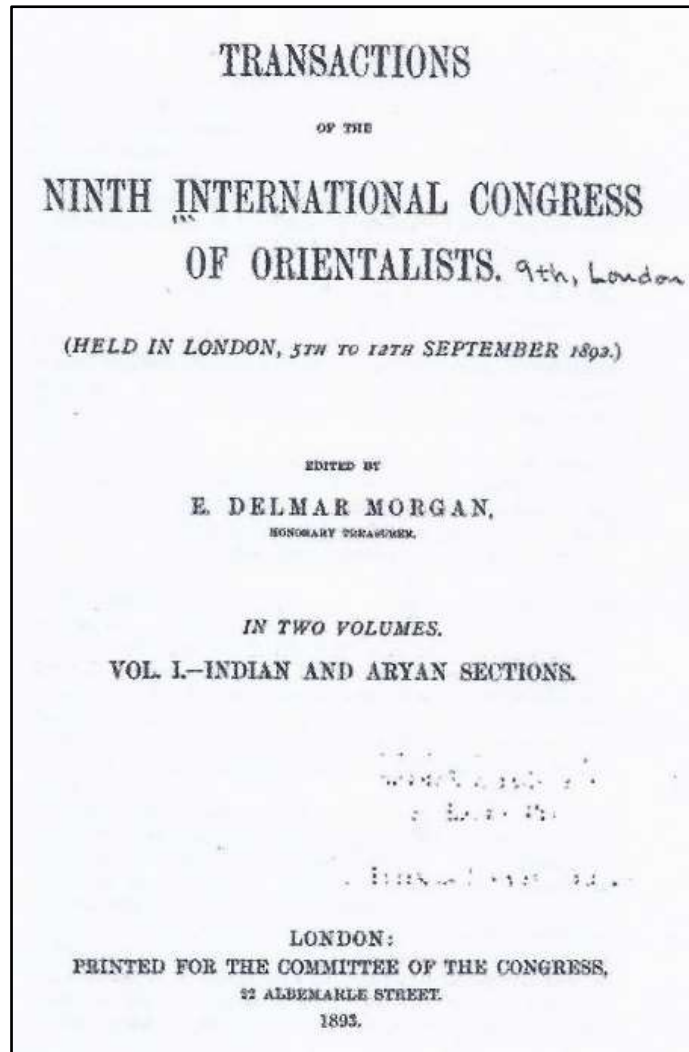
הלכות סופרים

זקני
בית שמאי זקני בית הלל הכתבו מגלת בית חשמונאי

מקור מס' 23

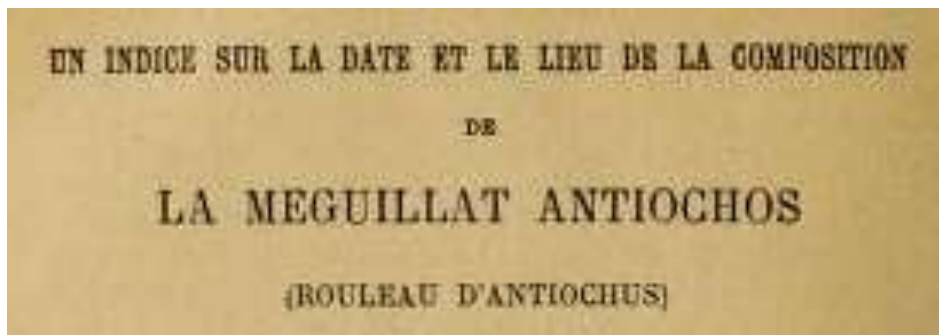
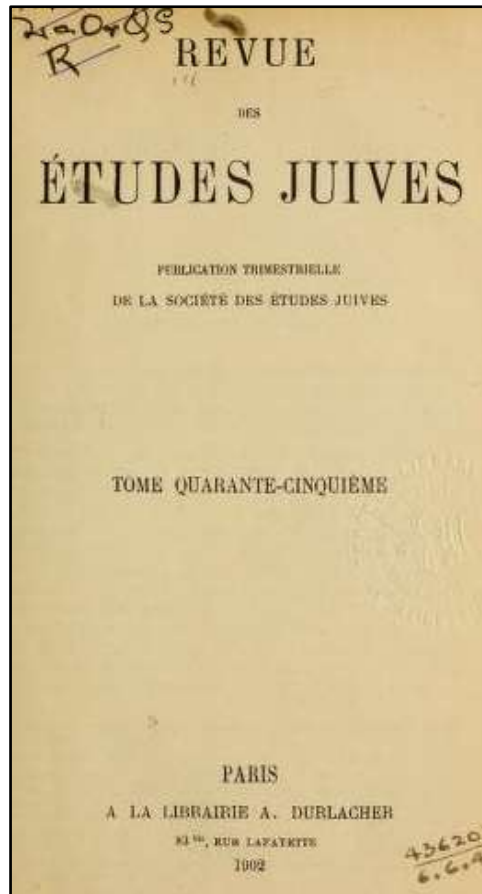

ספרים) בית חשמונאים.
זקני ב"ש וב"ה הזן כתבו מגילת תענית

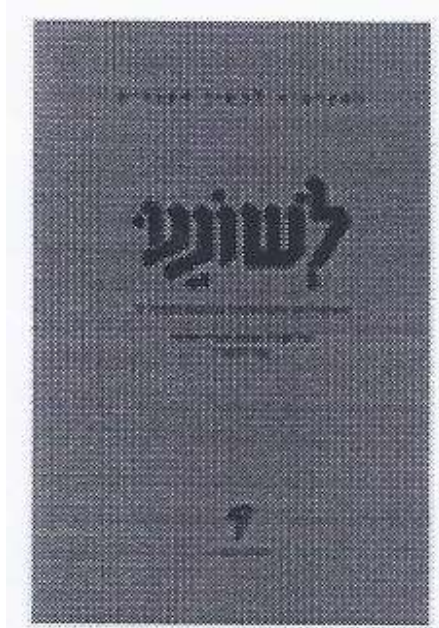

SEMITIC.

Dr. M. GASTER described his forthcoming edition of the Aramaic Chronicle of the Hasmonæans, sometimes called "Megillath Antiochos." This work, according to Dr. Gaster, was composed in the first century of our era. The Western manuscripts of it are less correct than those from South Arabia. The latter manuscripts have the superlinear vocalisation.

l'invention de l'étymologie. S'il en est ainsi, l'auteur de notre Rouleau ne peut être antérieur au VIIIe siècle. Comme, d'autre part, Sāsānā connaît déjà en 921 la Meguillat Antiochos, qu'il prend pour l'œuvre même des Hasmonéens, ainsi on trouve réduit à deux siècles, VIIIe-IXe, l'intervalle où peut être placée la composition de l'apocryphe juif. La mention de Bagras sert donc tout à la fois à localiser la naissance de ce livre dans le temps et dans l'espace.

Lěšonénu: A Journal for the Study of the Hebrew Language and Cognate Subjects / לשוננו: כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה

ג, ניסן תשי"ט No. כג, Vol.

Published by: Academy of the Hebrew Language

מנחם צבי קדרי

בא'זו ארצית נכתבה מגילת אנפ'וכס ?

א. הבעיות של מגילת אנפ'וכס

כזמן חיבורה של המגילה צוינו תקופות רחוקות מאוד זו מזו: המאה הראשונה לסה-נ¹¹, תקופת התלמוד¹², הזמן שבו כבר אבדה מגילת החשמונאים המקורית- (כנראה לפני תקופת הגאונים)¹³, לפני המאה השמינית¹⁴, המאה השמינית¹⁵, המאה החששית¹⁶, המאה האחת עשרה¹⁷. וכן הוצעו מקומות שונים כמקום חיבורה של המגילה: בבבל (קראוס, גינצבורג), סוריה (י' לוי), איי (גאסטר), ארצות אירופה-אשכנז (אברהמס). כל ההצעות האלה לא התבססו על טיב לשונה של המגילה, ולא עוד, אלא שלא התחשבו בנתוני הלשון כלל.

מקור מס' 25

UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA
PRESS

An Aramaic Text of the Scroll of Antiochus

Author(s): I. Abrahams

Source: *The Jewish Quarterly Review*, Jan., 1899, Vol. 11, No. 2 (Jan., 1899), pp. 291-299

Published by: University of Pennsylvania Press

AN ARAMAIC TEXT OF THE SCROLL OF ANTIOCHUS.

Finally, the title as well as the conclusion of the MS. shows that it was inserted into the Targum of the *Haftara* for the Sabbath occurring during the feast of Chanuka (Zech. ii. 14). The heading חנוכה חרות לרני ושמוי occurs in the Geniza fragment and the words are also used at the close of the Paris Codex (which M. Israel Levi kindly copied for me). This heading throws fresh light on the origin of the Scroll of Antiochus. The Scroll is, in truth, *nothing but an interpolated Targum to a haftara*, and must be classed with some other medieval compilations in Aramaic. That Targumim to haftaras were used liturgically is shown, among other evidence, by the *Machzor Vitry* (ed. Hurwitz, pp. 165-172), though the Antiochus Targum is a longer interpolation than these. Such a Targum may have replaced the older *derashoth* such as are contained in the *Pesikta Rabbathi* (ed. Friedmann, p. 160 a), while, finally, another replacement occurred and *piyutim* were substituted for the Targum.

עין שפחה
גר מצות

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל

נליון
הש"ס

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל

הלכה א מתני כמה מדליקין ומהו חין מדליקין. ומני טעם פתילת בגדו הכהנים על להלית קין לפי שהיה נהגין לתר הפתילה והטעם בכלל טעם דהייצק טעם כהנה פתילה להחמיר לזרין ויהי האור כגור אבל ויהי חומר. ומהו טעמו להודיע

הלכה א מתני כמה מדליקין ובמהו חין מדליקין אין מדליקין לא ככלש לא בחוסן ולא בכלך לא בפתילת האידן ולא בפתילת המדבר ולא בידוקה שעל פני המים לא בנפת ולא בשעקה לא בשמן קיק ולא בשמן שרפה לא באליה ולא בחלב נהום המדי אומר מדליקין בחלב פבושל והכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו: **ג** ר' אהא בשם רבי לייא דייטן אמרין היא דהא דהא דהא: ולא בחוסן. רבי תינאי בשם רב פנחס פשתן שלא ננערה. כמה דאת אמר **י** ויהיה החוסן לנעורת: ולא בכלך. אבנן קיסריי. אישביג. חירותי על כל מפרשי ימים ואמרין לי כולכא שמו: ולא בפתילת האידן. עורניתא: ולא בפתילת המדבר. כשמועה: ולא בידוקה שעל פני המים. כיתן דמוי: ולא בנפת ולא בשעקה. **ד** עד כאן לפתילות מיכן ואילך לשמיים. רבי אבהו בשם רבי יוחנן פנסי שהאור נמשך לאחוריו והוא שוכח וכוציא את הפתילה. ועוד שלא הוצת האור ברוב הדלק. רבי זעירא בעי מנעיה פתילה צריכה הצאתה. ברוב הדלק. אתא רבי שמואל רבי אבהו בשם רבי יוחנן **ה** פתילה צריכה הצאתה ברוב הדלק. והיובין חכרייא והא קורה הא לא הוצאת האור ברוב הדלק. התיב רבי בא בר מנסי לא כן אר' ועירא רב יודנה בשם רב **ו** ארבע מדורות כל שוק. מדורות גמתי. מדורות הובל. מדורות החלב. מדורות גלענים כל שוק. ועוד כן דהא דר' תחליפא שאל לרב חסדא ולא כן אלפן רבי שבת שהלה להיות בתוכה **ז** שאמר לראות שמבעד לאור החנוכה. וירי אינו שכוח ומוציא את הפתילה. והי לית מעטא דלא טעום שלא

הלכה א מתני כמה מדליקין. למשה פתילה: לא כהנה ולא כשפחה. לא למען פתילה אלא להם כמקום שנתן וכל כתיב ותיקן פתילי שמימי' כן: **ג** היא היא הדא. לומר לנגא ודייקין מרחי היא אלא כשמוקס חזרה אר' אחד קורין אהו ק' ובמקום

אחד ק': שלא ננערה. מן הדק טעם ואין השמן נמשך פתילות הגדלים כמדבר והוא מן עשב ארץ שקרין לו קורט'א: כיתן דמוי. פשתן גדול על מים: עד כאן. עד ידוקה טע' המי' פסול פתילות: מנאן ותיקן פסול טעמים. אלא יתן חתיכה זפת או שפוס כגור כמקום שנתן: ושלי' את הפתילה. כשכה: אלא האולא. פי' שלא הולק האור ברוב וכשר של טעם בעיני טעלך ברוב היולא: ר"ל פריך מנעה. מליף מנאן פתילה טעם לר' שדילק ברוב היולא: אחל רבי ששאל וכו'. ואמר דהאמת הוין ק' שצריך להליק ברוב היולא: והא קורה. שהדליקה ומגרב טעם חזרין למיל פס'ק רבני ברוב היקפה והכי לא הולק ברוב היולא ח"כ ח"כ והא קורה הא לא וכו' וה"פ והי' של טעם דמני בכל שהוא ואין לר' שדילק רוב היולא וכן נראה מדמני' הרמב"ם ספ"ג מה"ט: והא ששאל. פתילה כן של טעם ח"כ ח"כ ח"כ ברוב היולא: מדרת החלב מני בכל שפחה. לך לא בעיך כששאל רוב הדלק והא חוקק הי' מחרות דמני בכל טעם מה שאין כן בשאר דברים ושעשה חלב: טעם של חמטה. כמו אומר להליק כמקום ופתילת טעמו

טעמו הכמים והכי אומר להסתמך לר' חמטה אפי' לראות מטעם וכו' שאר השמישים וליכא למיחך טעמו יסבה ויולית את הפתילה ומי'ט אומר להלית כן: ח"כ הכי ח"ט שוכח וטעמו וכו': וכו'. אלא ח"ן טעם ליטורו אלא טעמו שאין האור נתלה כהם וכל

בשמן טעם: ומהו חין מדליקין. ומני טעם פתילת בגדו הכהנים על להלית קין לפי שהיה נהגין לתר הפתילה והטעם בכלל טעם דהייצק טעם כהנה פתילה להחמיר לזרין ויהי האור כגור אבל ויהי חומר. ומהו טעמו להודיע

ג ר' אהא בשם רבי לייא דייטן אמרין היא דהא דהא דהא: ולא בחוסן. רבי תינאי בשם רב פנחס פשתן שלא ננערה. כמה דאת אמר **י** ויהיה החוסן לנעורת: ולא בכלך. אבנן קיסריי. אישביג. חירותי על כל מפרשי ימים ואמרין לי כולכא שמו: ולא בפתילת האידן. עורניתא: ולא בפתילת המדבר. כשמועה: ולא בידוקה שעל פני המים. כיתן דמוי: ולא בנפת ולא בשעקה. **ד** עד כאן לפתילות מיכן ואילך לשמיים. רבי אבהו בשם רבי יוחנן פנסי שהאור נמשך לאחוריו והוא שוכח וכוציא את הפתילה. ועוד שלא הוצת האור ברוב הדלק. רבי זעירא בעי מנעיה פתילה צריכה הצאתה. ברוב הדלק. אתא רבי שמואל רבי אבהו בשם רבי יוחנן **ה** פתילה צריכה הצאתה ברוב הדלק. והיובין חכרייא והא קורה הא לא הוצאת האור ברוב הדלק. התיב רבי בא בר מנסי לא כן אר' ועירא רב יודנה בשם רב **ו** ארבע מדורות כל שוק. מדורות גמתי. מדורות הובל. מדורות החלב. מדורות גלענים כל שוק. ועוד כן דהא דר' תחליפא שאל לרב חסדא ולא כן אלפן רבי שבת שהלה להיות בתוכה **ז** שאמר לראות שמבעד לאור החנוכה. וירי אינו שכוח ומוציא את הפתילה. והי לית מעטא דלא טעום שלא

טעמו הכמים והכי אומר להסתמך לר' חמטה אפי' לראות מטעם וכו' שאר השמישים וליכא למיחך טעמו יסבה ויולית את הפתילה ומי'ט אומר להלית כן: ח"כ הכי ח"ט שוכח וטעמו וכו': וכו'. אלא ח"ן טעם ליטורו אלא טעמו שאין האור נתלה כהם וכל

ריב"ז
לחזרו כשאלה כ"ג מני נזירה טעם יסבה להלית אלא אם לאו טעם ויחזר ח"כ טעם וכו' והא דר' תחליפא שאל לרב חסדא ולא כן אלפן רבי שבת שהלה להיות בתוכה **ז** שאמר לראות שמבעד לאור החנוכה. וירי אינו שכוח ומוציא את הפתילה. והי לית מעטא דלא טעום שלא

ריב"ז
לחזרו כשאלה כ"ג מני נזירה טעם יסבה להלית אלא אם לאו טעם ויחזר ח"כ טעם וכו' והא דר' תחליפא שאל לרב חסדא ולא כן אלפן רבי שבת שהלה להיות בתוכה **ז** שאמר לראות שמבעד לאור החנוכה. וירי אינו שכוח ומוציא את הפתילה. והי לית מעטא דלא טעום שלא

דוגמה של הזכרת חנוכה בתלמוד ירושלמי

מקור מס' 32

פורום אוצר החכמה

מדוע אין בתלמוד ירושלמי הלכות הדלקת נר חנוכה

הודעה על ידי אוצר החכמה « ד' דצמבר 09, 2015 1:32 am

מאמר לחנוכה מהגרי"ח סופר שליט"א

ובהיותי מתבונן בענין זכרתי בס"ד בדברי הגאון רבי אברהם בן רבינו הגדול הגר"א זצ"ל, בהקדמתו לספרו רב פעלים שאחר שכתב ענין שבע מסכתות קטנות כה כתב: "שמעתי מאדוני אבי הגאון נר"ו [הוא רבינו הגר"א] ששבע מסכתות קטנות המה חוץ מאשר נמצא לנו והן מסכת תפילין ומסכת חנוכה ומסכת מזוזה וכו', ולא ביאר לי מי [מרבתיים] הביאום וכן נאבדו מאתנו ברייתות עד אין מספר" עש"ב.

וידוע ששבע מסכתות אלו נקראו בפי הרמב"ן ז"ל "מסכתות ירושלמיות" כלשונו בספר תורת האדם (אות ק"ט): "במסכת סופרים משבע המסכתות הקטנות מצאתי", ובדרשת הרמב"ן ז"ל לראש השנה (ד"ה ונהוג עלמא) כתב: "ונראין הדברים שהמסכתא הזו סופרים היא חיצונית, וירושלמית היא, ולא הוחזקה אצלם בבבל ובשתי ישיבות"

ואם כן אחר ששבע מסכתות קטנות הן מסכתות ירושלמיות כמשנ"ת, זכינו לדעת מגילוי רבינו אליהו ז"ל שלימדנו שבין המסכתות הקטנות היתה גם מסכת חנוכה כנ"ל, אומר אני דרך השערה שהטעם והסיבה שבתלמוד ירושלמי דידן לא נזכרו פרטי מצות נר חנוכה הוא משום שסמכו על מסכת חנוכה ירושלמית הנ"ל ועל הברייתות שבה ששם נתבאר הלכות ודיני הדלקת נר חנוכה.

זה אני אומר בדרך השערה, כי לא ראיתי מי שעמד בדבר מדוע אין בירושלמי הלכות הדלקת נר חנוכה וכו', והיודע בה דברים יאיר ויעיר וישא ברכה מאלקי המערכה.

מקורות מס' 35, 38

הקדמה

אפס שמעתי מאדוני אבי הגאון נר"ו *וי* שהשבע מסכתות קטנות המה חוץ מאשר נמצא לנו והן מס' תפילין ומס' חנוכה ומס' מזוזה כו' ולא ביאר לי מי הביאום וכן נאבדו ממנו ברייתות

מקור מס' 36

מרצה: הרב נחמיה טיילור

תאריך: תשרי תשע"ח

חלק מסדרת שיעורים בדרשת הרמב"ן לראש השנה

דרשת הרמב"ן לראש השנה

כתיב וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה' זו היא הפרשה של המועד הזה.

ונראין הדברים שהמסכתא הזו היא חיצונית

וירושלמית היא ולא הוחזקה אצלם בבבל ובשתי ישיבות

מקור מס' 37

על הנפסים ועל הפרקון ועל הגבורות ועל התשובות ועל
המלקמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה :

בימי מתתיהו בן יוחנן פתח גדול חשמונאי וקניו פשעמדה
מלכות וזון הרשעה על עמך ישראל להשפיתם תורתך
והלעבירם מחקי רצונך ואתה ברחמיה הרבים עמדת להם
בעת צרתם רבת את דרכם זנת את דינם נקמת את נקמתם
מקרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד
טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ויהי
עשית שם גדול וקדוש בעולמך וילעמך ישראל עשית תשובה
גדולה ופרקון פהיום הזה ואחר פן באו בנך לדביר ביתך
ופפו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו גרות בחדצרות
קדשך וקבעו שמונת ימי חגכה אלו להודות ולהלל לשמך
הגדול :

מקור מס' 40

שבת פרק שני

ל' כ"א

ע"ב

(במדי דברי מענינא לחנוכה אכתוב מה שהקשה לי
 הרב הדיין מוה' וואלף פדענקל ז"ל בנוסחה על
 הכינים ומנו את היכלך והדלקו נרות בחצרות קדשך מאי
 ענינא של חצרות קדשך שהי' עזרה להדליק אם מנורה
 הלא מקום קבוע של מנורה היה בהיכל ואם לאו כבר
 אמר ומנו את היכלך היינו אומרים בחצרות בולל היכל אבל
 מאחר שאמר כבר ומנו את היכלך היה ראו לומר ואם
 הדלקו נרות עב"ל י ולי בראה ליישב הרמב"ם פסק כמאן
 דאמר עומאה דחזיה בציבור ומנו גפ"א מסכת כלים עשר
 קדושה הן היכל האולם ואת מקודש מעזרה ע"כ מאחר
 שכולם עמאי מהי' היה ועומאה אינו הותרה בציבור כי
 אם דחוי' לכן לא הורשה להם ליכנס בהיכל להדליק מאחר
 שצרכו לעמוד בעזרה ולהדליק המנורה בהיכל ע"י קינסא
 ערוך בשלמא הטבת הנרות הוצרכו ליכנס אם בבוקר
 ולהציבו אבל בערב שלא הוצרכו ליכנס לשם שום דבר כי
 אם להדליק ולהדליק לא הוצרכו ליכנס לשם שאפשר נקנה
 ערוך עמו סכתבתי ולהקטיר קטורת שבהיכל לא היה אם
 שום מצבה כי אם ציוס השמיכי שנגמרו המחצות באבואר
 באפסר מנחת העניות וק"ל תכלן דאי' להרמב"ם שומא' דחוי
 ולא כמו סכתב' צ"ח ס' עב"ח סכתב הרשב"א פסק
 כמ"ד עומה הותרה ועיין שם שדבריו בעלמו אריך עיון
 ובפרק אלו מליצום כתבתי ישוב לדבריו!

 מתוך: אתר "ביתנו" | מערכת שיעורי תורה לצפייה | BEINENU.COM

Zera Berach inst.
In memory of Hatzadik
Rabbi S.B. Lieberman Zt"l
Pob 2093 Tsfat ISRAEL

מוסדות זרע ברך על שם הגה"צ
רבי שמחה בונים ליברמן זצוק"ל
ת"ד 2093 צפת עיה"ק

שבילין דאורייתא על התורה (של הרב שמחה בונים ליברמן זצ"ל) – חנוכה תשע"ו

חנוכה

והדליקו נרות בחצרות קדשך

בנוסח תפלת על הניסים אנו אומרים ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך.

בדרשות חתם סופר (ח"א דף סז. ד"ה והדליקו) הביא שבספר זרע יעקב הקשה הרי הדלקת המנורה היתה בהיכל, ומדוע עזב מייסד התפלה לשון דביר והיכל שהזכיר בתחילה ואמר והדליקו נרות בחצרות קדשך, הלא הנרות היו בפנים ולא בחצרות.

ותירץ החת"ס בהקדם שיטת הרמב"ם (פ"ט מהל' ביאת מקדש ה"ז) שהדלקת המנורה כשרה בזר, ולפיכך אם היטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן. ובספר עץ חיים (למהר"ח אבולעפיא פ"י בהעלותך) הקשה הרי הדלקה עושה מצוה ובעיני הדלקה במקומה, וכתב החת"ס בזה חידוש גדול ועצום וז"ל, יש לומר דהדלקה כשרה בחוץ אפילו תעמוד המנורה כך בחוץ, נהי דמנורה נוכח השלחן מעכב היינו לכללות הבנין, אבל מצות הדלקת הנרות מקיים אפילו עומדת דולקת בחוץ והוה שפיר הדלקה במקומה, ועפ"י המשיך וכתב שבזמן החשמונאים הרי היונים מלאו את ההיכל בעבודה זרה, לכן עד שפינו את ההיכל מעבודה זרה הדליקו את המנורה בחצרות קדשך דהיינו בעזרה, ובזה נתפרסם הנס שכל ישראל ראו את הנרות דולקים שמונה ימים, שאילו היתה המנורה בהיכל לא היו רואים הנס אלא הכהנים, אבל שהדליקו בחצרות קדשך נתפרסם הנס ולפיכך תיקנו להדליק בפתחי החצרות, ובזה כתב ליישב קושיית הבית יוסף שהנס היה רק שבעה ימים שהרי היה בו להדליק יום אחד, והוא דהא דהיה להדליק בו יום אחד היינו בהיכל שהוא מקום סגור, אבל כיון שהדליקו בעזרה שהוא מקום פתוח שהרוח שולטת שם (שהרי העזרה לא היתה מקורה) וידוע שצריך יותר שמן במקום שהרוח נושבת באש ממה שצריך כשעומדת בפנים, ומי"מ דלקו הנרות כל הלילה אף שהדליקום בחצרות קדשך הרי שגם ביום הראשון נעשה נס, וזהו המשך נוסח התפלה והדליקו נרות בחצרות קדשך ולא בפנים בהיכל ולפיכך קבעו שמונת ימי חנוכה אלו ולא רק שבעה כי גם ביום הראשון היה נס שדלקו כל הלילה אף שעמדו בחוץ.

חַתָּם לַחֲנוּכָה סוֹפֵר

בעוה"י לחנוכה תקב"ץ לפ"ק.

והדליקו נרות בחצרות קדשך וקצפו שמות ימי חנוכה חלו וכו'. בסי' זרע יעקב בפי' דשבת הקשה הא הדלקת המנורה היתה בפנים ומיט שדיק לשון היכל ודכיר שהזכיר תחלה ואמר וסדליקו נרות בחצרות קדשך הלא הנרות היו בפנים ולא בחצרות. ולפעי"ד לפמי"ש רמב"ם פ"ט מביאת מקדש ה"י וכן הדלקת נרות כשרה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוליאן בחון מותר לור לסדליקן עכ"ל, והוא מש"ס דיומא כ"ד פ"ב וע"ש תוס' ימים ושיח י'חק. ומה שהקשה הגאון ען חיים פ' בהעלתך הא הדלקה במקומה בע"י, יש לומר דהדלקה כשרה בחון אפי' תעמוד המנורה כך בחון נהי דמנורה נוכח השלחן מעכב היינו לכללות הבנין הוא מעכב אבל מלות הדלקת הנרות מקיים אפי' עומדת דולקת בחון וסוה שפיר הדלקה במקומה. ולפי' ר"ל אז היה הסיכל מלא גוליס עד שפירו את היכלך וספרו את מקדשך, אז לא הדליקו נרות בפנים אלא בחצרות קדשך בעזרה ומה נתפרסם הנס שכל ישראל ראו סגרות דולקים ה' ימים רלופים דאלו היתה המנורה בהיכל לא ראו הנס אלא הכהנים אבל בחצרות קדשך נתפרסם הנס, ולפיכך תקנו לסדליק בפתחי החצרות — ומיזבז קושי' ב"י מה נס נעשה ביום ראשון, והא"ש דידוע דלריך שמן יותר במקום שסרוה שולט ונושב בהאש ממה שלריך כשעומד בפנים בחדר מכוסה ובפך לא היה אלא כשיפור הדלקה לילה אחת כשמדליקים בפנים ולא כשמדליקים בחון בחצרות קדשך ומי' דלקו כל הלילה, פ"כ גם כליל ראשון היה נס. והיינו המשך וסדליקו נרות בחצרות קדשך ולא בפנים בהיכל, על כן קצפו שמות ימי חנוכה ולא רק שבעה כי גם ביום הראשון היה נס:

רבה הגבורה והנובה

ובעזרא כהניא וליוחי' חמכת בית אלהא לכך יש בעל חסידים דחמכס קב"ס
 תיבות כחשבון כהנים. ואין אומר ומדס לשמך סנדול סלס כי אינו במחזורים ישנים ומרוב
 עטסו של יוחן כהן גדול סוסיף סיבס אחס יוסר מן יוחן שעול' קב"ד

מקור מס' 44

מן ה' מעון אתה ועד והדרך על בניהם קב"ה תיבות, כנגדם תקנו
 חשמונאים קב"ה תיבות בעל הניסים שמתפללין בחנוכה, לפי שמשא אמר
 תפילה זו כשהקים המשכן⁸, והדרך על בניהם ונתקיים בידי חשמונים, והם
 היו כהנים ויסדו לומר בו כהני"ם תיבות, ואין סיום המזמור כאן בתילים כי אם
 עד וכוננהו.

מקור מס' 46

[פד] על הנסים — חנוכה

על הנסים כמניין יוחנן תמצא תיבות בברכה זו עם כשם שעשית¹.
ופי' הר"ר אלעזר בהר"ר יב"ק שיוחנן כהן גדול יסד ברכה זו². וי"א
כמניין כהנים תיבות יש בברכה זו, ופי' חשמונאי ובניו יסדוהו³.

משתמשין בו⁴, כעניין שני⁵ והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. כך הגיד
לי מפי' הר"ר אלעזר בן הר"ר יב"ק⁶ זצ"ל.

במעשה בראשית עד יום הששי. עוד חיבר רבי החסיד הרבה מאוד אבל
אין פנאי להאריך כאן והמוסיף ה' גואלינו ה' צבאות אינו אלא טועה.
מיסודו של הר"ר אלעזר בן רבינו יב"ק זצ"ל.

ענינו ה' ענינו לפי שמצינו באלהו הנביא שנענה בו שכפל את
דבריו ואמר¹ ענינו ה' ענינו, סמכו חכמים את התפילה ויסדו ענינו ה'
ענינו². ויסודו³ של הרב ר' אלעזר בהר"ר יב"ק ז"ל מצאתי שיש בברכה

מר הלכות חנוכה ודין התפלה

סדר תפלת חנוכה :
 ערבית שהרית ומנהה מזכירין ש' חנוכה בהודא' ויש קב"ד
 תיבות בעל הנמים כנגד מנין יוחנן שתקנו וכן יש קב"ד חיבות

מקור מס' 49

המשך בעמוד הבא

הלכות הנוכה

(כב) הדר החפלה
 ערב ח' ההיית ומנחה מזכירין בהודאה על הנסים ויש
 בקב' ד' תיבות כיוצא יוחנן שחקנו וכן יש קב' ד' תיבות

מתפלה למטה עד ויהי כועס שאחרו מטה של מלאכת
 משכן שרצה להקמתו בכסלו חמר לו הק"נה כחיה
 אחרת של בהנים מהיה בכסלו ונברכת המזון מזכירו
 בנדרת הארץ. ונתפלת חוספין כגון שנה ור"ה מזכירת
 נ"כ ואע"פ שאין חוסף בחנוכה יום הוא שנתחייב בד'
 חכלו'זכן בנדרת הארץ מזכירין של הנוכה ושל שנה ור"ה
 מזכירין בגולה ירוטלס ואע"ג דתדיר וסאינו תויד תדיר
 קודם כיון דחקנו להזכיר של הנוכה בנדרת הארץ שהיא
 קודם בינה ירוטלס התקנה לא זזה מתקומה ומזכיר
 וחזור לתקום שכבא בין נתפלה בין בנדרת הארץ.
 ואין חומרים בו ומתמנאי וכן כי יוחנן הוא הסמונאי
 כ"ו שאומר בכפר יוסיפון

מקור מס' 50

המשך בעמוד הבא

צדיק

לזאת חנוכה

פרי

והגה טסח על הנסים אי' צרוקח
 וכלבו שהקטו יוחנן כ"ג וכ' טיש בו תיבות כמספר
 יוחנן. ואף שאין מספר זה בנוסח שלפנינו מסתמא היה
 להם נוסח שהיה כן מספר התיבות. ואמת שלא נדע
 איזהו יוחנן הוא. אם היה אבי מתתיהו לא נזכר שהי'
 בעת הנס. ויוחנן כ"ג שנעשה לדוקי לא יתכן שיהיה
 הוא מתקן נוסח תפלה לישראל. והגה מלינו (ספ"ה
 דמעשר שני) תקטת מיוחנן כ"ג ופי' הרע"ב ששימש
 אחר שמעון הצדיק וכ"כ הרמב"ם (רפ"ט מה' מעשר)
 וע"ש בכ"מ והיינו יוחנן אבי מתתיהו כגו שנראה לפי
 חשבון הדורות וע' ר"ש פ"ג דפרה מ"ח. אבל איך שיהי'
 אם יוחנן אבי מתתיהו תיקן שהאריך ימים או מתתיהו
 היה לו בן ושמו יוחנן אף שלא נזכר ביוסיפון עכ"פ הוא
 מקובל שמתקן נוסח על הנסים שמו יוחנן. והוא לרמז
 דבריטו ששמו מורה י"ו חנן

מקור מס' 51

מסכת סופרים פרק עשרים

: הלכה ו (ה) וכיצד

מברכין ביום ראשון המדליק מברך שלש והרואה מברך שתיים [א] בא"י אשר
 קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר ואומר הנרות האלו אנו מדליקין על הישועות
 ועל הניסים ועל הנפלאות אשר עשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל (מצות)
 שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודש ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא
 לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסידך ועל ישועתך בא"י
 שההיינו ואומר שעשה נסים לאבותינו אלו למדליק אבל לרואה אינו אומר
 ביום ראשון אלא שתיים שההיינו ושעשה מכאן ואילך [המדליק] מברך להדליק
 ושעשה והרואה אומר (אשר עשה) [שעשה] נסים: הלכה ז החון צריך
 לומר אתה קדוש בשמנה [ה] עשר של חנוכה וכן בראשי חדשים וכן בחולו של
 מועד מפני שכתוב בהן [ט] עולת תמיד ותני רבי חייא כל יום שאין בו מוסף
 אין בו קדוש חוץ מן החנוכה שאע"פ שאין בה מוסף יש בה קדוש מפני (מה)
 שיש בה הלל וי"א אף בפורים מפני שיש בה מגילה: הלכה ח ואוטריום
 בהודייה והודאת פלאות ותשועת (ו) כהנים אשר עשית בימי מתתיהו בן
 יוחנן כהן גדול והשמונאי ובניו (ו) וכן עשה עמנו ה' אלהינו ואלהי אבותינו נסים
 ונפלאות ונודה לשמך לנצה בא"י הטוב ונסים מרדכי ואסתר מזכירין אותן
 בהודייה ושניהן נזכרין בברכת המזון:

מקורות מס' 52, 54

נחלת יעקב אין מברכין פרק כ מסכת סופרים

הלכה ד (א) ואומרים זהויות כו' הלשון
 מתומגס חכך בחגודה הגי' נכונה
 זה"ש ואומרים זהויות על הניסים כו' ושהיך חפרין
 בצרכת הארץ עכ"ל : (ב) ושהיך נחלוך' צין נוסו
 חשמונא' בחוכה ונויך ניש' מלדני ואסתך צפוליס חכרין
 צנהמ"ז ז

מקור מס' 53

Jerome on the Canon

Praefatio Hieronymi In Libros Samuel Et Malachim.

Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebraeo vertimus in ^{0556A} Latinum, convenire potest: ut scire valeamus quidquid extra hos est, inter ἀπόκρυφα esse ponendum. Igitur Sapientia, quae vulgo Salomonis inscribitur, et Jesu filii Syrach liber, et Judith, et Tobias, et Pastor, non sunt in Canone. Machabaeorum primum ^{0557A} librum, Hebraicum reperi. Secundus, Graecus est: quod ex ipsa quoque φράσει probari potest.

מקור מס' 55

0265-0339 – Eusebius Caesariensis – *Historia ecclesiastica*

The Church History Of Eusebius

TRANSLATED WITH PROLEGOMENA AND NOTES

by

THE REV. ARTHUR CUSHMAN McGIFFERT, Ph.D.

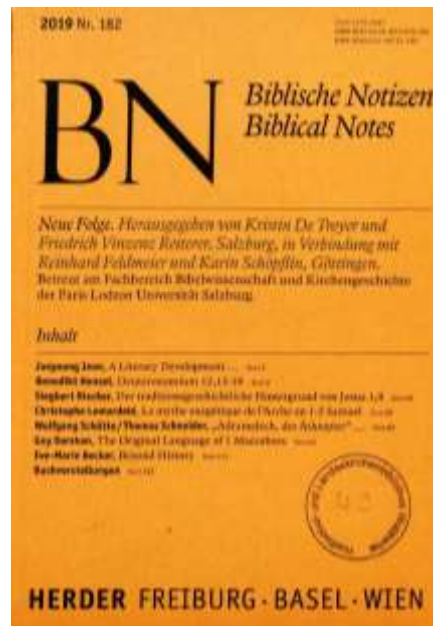
Book I.

Chapter XXV.—*His Review of the Canonical Scriptures.*

1. When expounding the first Psalm,¹⁹⁷⁰ he gives a catalogue of the sacred Scriptures of the Old Testament¹⁹⁷¹ as follows:

"It should be stated that the canonical books, as the Hebrews have handed them down, are twenty-two; corresponding with the number of their letters." Farther on he says:

2. "The twenty-two books of the Hebrews are the following: That which is called by us Genesis, but by the Hebrews, from the beginning of the book, Bresith,¹⁹⁷² which means, 'In the beginning'; Exodus, Welesmoth,¹⁹⁷³ that is, 'These are the names'; Leviticus, Wikra, 'And he called'; Numbers, Ammesphekodeim; Deuteronomy, Eleaddebareim, 'These are the words'; Jesus, the son of Nave, Josoue ben Noun; Judges and Ruth, among them in one book, Saphateim; the First and Second of Kings, among them one, Samouel, that is, 'The called of God'; the Third and Fourth of Kings in one, Wammelch David, that is, 'The kingdom of David'; of the Chronicles, the First and Second in one, Dabreïamein, that is, 'Records of days'; Esdras,¹⁹⁷⁴ First and Second in one, Ezra, that is, 'An assistant'; the book of Psalms, Spharhelleim; the Proverbs of Solomon, Meloth; Ecclesiastes, Koelth; the Song of Songs (not, as some suppose, Songs of Songs), Sir Hassirim; Isaiah, Jessia; Jeremiah, with Lamentations and the epistle in one, Jeremia; Daniel, Daniel; Ezekiel, Jezekiel; Job, Job; Esther, Esther. And besides these there are the Maccabees, which are entitled Sarbeth Sabanaïel."¹⁹⁷⁵ He gives these in the above-mentioned work.

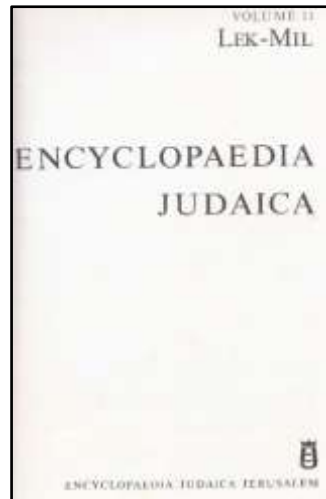

The Original Language of 1 Maccabees: A Reexamination

Guy Darshan

Although there are only few detailed studies on this issue, it is universally accepted that the extant Greek version of 1 Maccabees is a translation from an original Hebrew text of the book that did not survive.

The two most important ancient testimonies regarding 1 Maccabees are those of Origen (early third century) and Jerome (late fourth century). The testimony of Origen, preserved by Eusebius (*Historia ecclesiastica* 6.25), listed the books of the Hebrews. Origen then proceeded to mention the extra-canonical books, including the Hebrew or Aramaic title of the book of Maccabees: “And outside these there are the Maccabees, which are entitled Sar bēth sabanai el (Ἐξω δὲ τούτων ἐστὶ τὰ Μακκαβαϊκά, ἅπερ ἐπιγράφεται Σαρβηθσαβαναιελ).” Many hypotheses have been raised in an attempt to explain this Greek combination of letters, based on the assumption that the original Hebrew / Aramaic title was corrupted in the transmission of Origen’s text.⁶ If this title embodies a positive approach to the Hasmoneans, it might reflect a Hebrew / Aramaic title such as ספר בית שר בני אל (“book of the dynasty of the prince of God’s sons”).

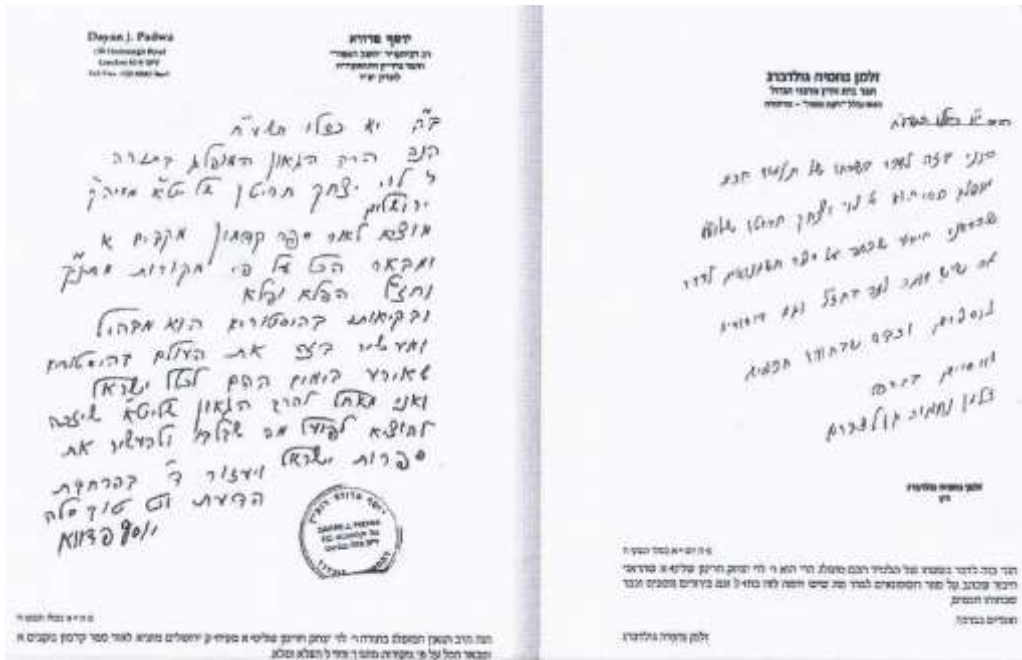
MACCABEES, FIRST BOOK OF (I Maccabees), a historical work extant in Greek, covering the period of 40 years from the accession of Antiochus Epiphanes (175 B.C.E.) to the death of Simeon the Hasmonean (135 B.C.E.). Its name in the Septuagint and in the writings of the Church Fathers (Eusebius and Clement) is *Τα Μακκαβαϊκά*, i.e., "Maccabean matters" or "the Book of the Maccabees." The original Hebrew name of the book is unknown. According to Origin it was "Sarbeth Sabaniel." Different hypotheses have been suggested to explain these words, which should perhaps read: *סֵפֶר בֵּית סָרְבְּנִי אֵל* (*Sefer Beit Sarevanei El*).

The original Hebrew version seems to have disappeared quite early.

MACCABEES, SECOND BOOK OF (II Maccabees), known in Greek as *Τά Μακκαβαϊκά*, that is, the narratives about (Judah called) the Maccabee. It was this title which gave the title to the other books of the *Apocrypha bearing the same name. It is an abridgment of a larger work of five books written by a *Jason of Cyrene who is otherwise unknown (see 2:23–28). Traces of the original division may be preserved in the similar conclusions in several chapters (3:40; 7:42; 10:9; 13:26; 15:37–39). Unlike I *Maccabees which was written in Hebrew, the original language of this book was Greek;

(מז) וישובו לבנות את פרצי המקדש ואת כל אשר מבית להיכל ואת כל אשר בו. (מח) ויחדשו את כל כלי הקודש, וישימו את המנורה אל ההיכל ואת מזבח הקטורת ואת שולחן הפנים. (מט) וישימו את הקטורת על המזבח, ועל המנורה העלו את נרותיה להאיר במקדש. (נ) ויתנו את לחם הפנים על השולחן, ואת הפרוכת המסך על הארון, ותכל כל העבודה כאשר בתחילה. (נא) ויהי ביום החמישי ועשרים לחדש התשיעי הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. (נב) ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טמאו אותו הגויים, ויהללו לה' בשרים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים. (נג) ויפלו על פניהם וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז ותשועה. (נד) ויחוגו את חנוכת המזבח שמונת ימים, ויעלו עולות ותודות בשמחת לבבם. (נה) ויפארו את פני ההיכל בעטרות ובמגיני זהב ויחטאו את השערים ואת לשכות הכוהנים, וישימו את הדלתות. (נו) ותהי שמחה גדולה בכל העם, כי גלל ה' את חרפת הגויים מעליהם. (נז) ויצווה יהודה ואחיו וכל קהל ישראל לחוג את חנוכת המזבח ביום החמישה ועשרים לחדש כסלו שמונת ימים מדי שנה בשנה בהלל ובתודה לה'.

דוגמאות של ההסכמות

מקורות מס' 61, 63, 65

חשמונאים ב

כתובים אחרונים

מבוסס על התרגום מיוונית של יצחק זעקיל פרענקיל עריכה וניסוח: יהודה איזנברג

ווארשא 1885

פרק י

(ח) ומאת ה' הייתה זאת לחטא את הבית בעצם היום ההוא אשר טימאו אתו הגויים, והוא יום העשרים וחמשה לירח כסלו. (ט) ויחוגו חג לה' שמונת ימים כימי חג הסוכות, ויזכרו את הימים מקדם בחגגם את חג הסוכות בהרים ובמערות, ויתעו בישימון כבהמות שדה. (י) ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישירו שיר שבח והודיה לה', אשר נתן להם עוז ותשועה לטהר את בית מקדשו. (יא) ויעבירו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מדי שנה בשנה.

מקור מס' 64

בני העיר פרקג מגילה

חוספת יום טוב

[בחנוכה, אע"ג דבמחגי' דלעיל הקדים ר"ח משום דתדיר לפי שלא פרט למועדות אלא נקטינה בכלל דלכל מפסיקין. נוחא ליה להתחיל בפרטין בר"ח משום דתדיר לכל הגא דפרט לכל המועדות אחד לאחר נקטינהו כסדרן מראשית השנה ועד אחרית השנה. ולא ראה מקום להגיס ר"ח בין הדבקים. גם לא התחיל בר"ח. לפי שהוא חוזר על הכלל דלכל מפסיקין: בגוש אים דהוי נמי חנוכה המנוחה: כ"כ רש"י ור"ן. והפור סימן תרפ"ד כתב על שם מדרש פסיקתא משום שגלם מלאכה המושק בכה' בכסליו.]ואני מולאחי בספר מ כ כ ב' ששכנשו השמונים ליונים מלאח המנוחה משוקן וסחרו חורו וכנאורו מחדש וחגבו חורו בכה' בכסליו]:

מקור מס' 66

החובל פרק שמיני בבא קמא

מבוא
השנים

ועלמא פתח - לא רי לי נעשו אלא סמיכי אה עמלו פל כרתי סמי
עלוי כמבז משה : שיון רהמי רהמי : עמי אה עט רל ולא
אגיש לאלול שמחים : אומתא לגביך משי - למחר מול אוקף על
חמר וסכריה אלך וסיס אורח פל גביך למחר אורה לגברי
חורא אור ואל הפגורא חורא לשון לא ימיס (מחור ג)

שיתין רהמי רהמי - פירש הר"י משולם שיש נשנה שנה
עמיס רע וקלי וקר וחס וקין וסורף ומסרס בפרק
המקבל (ג"מ דף ק"ו) שכל אחד שני חסידים והם מי יום ובתוס'
דחק דלוחח דנמלה סמי כח שיתין חילמי מתי לנכח דנמסוך ונאלט

קרישה (מלין דף י"ח) שיתין חילמי
דפרולא חלו ליה בקורסיה :
המרא למחיה ופוטוחא לפקיה -
למחר המסקה טמן ענין

מבוא
השנים

יבטמא סמא יקרא איל רבא לרבה בר גריי^א
מנא הא מילתא *דאמר רבנן *הושבם
ואכול בקין מפני החמה ובדורף מפני הצנינה
ואמרי אינשי שיתין רהמי רהמי ולא מבו
לנכרא דמפרא כר' דכתיב *לא ירעבו ולא יצמאו
ולא יכחש ושמש איל את אמרת

סרתם ואנא אמנא מהבא *ועברתם את ה'^ב
אלהיכם זו קריה שמעו ותפלה וברך [את]^ג
לחמך ואת מיטך זו פת במלח וקחתן של מים
בכאן ואילך והסודותי מרלה מקרבך ותניא
*מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה
בשמינים ושלושה הלאין יש בה מחלה
בנימסרין הכי הוא וכולן פת במלח שחרית
וקחתן של מים מבמלך איל רבא לרבה בר
מרי מנא הא מילתא *דאמר רבנן חברך
קרייך הרמא אוכמא לגביך מוש איל רבויב
*ויאמר הנר שפחת שרי אי מיה באח ואנר

קריה סייט מקום כמו תלמא חילמי
במלח קריה דהטנים (מלין דף י"ח)
וקן מפרש בבוכה (דף ג' ובס"ג)
תלמא טריפ כחי קריה במקום אחד
שנאט מלין סמירין זה על זה עקן
דוך דהטנים ובקונט' פי' סגל ג'
פליס (ס) בקנה אחד וחס קן לא ימלא
למול הדם כשר :

מבוא
השנים

מבוא
השנים

דאמר רבנן *הושבם
ואכול בקין מפני החמה ובדורף מפני הצנינה
ואמרי אינשי שיתין רהמי רהמי ולא מבו
לנכרא דמפרא כר' דכתיב *לא ירעבו ולא יצמאו
ולא יכחש ושמש איל את אמרת

דאמר רבנן *הושבם
ואכול בקין מפני החמה ובדורף מפני הצנינה
ואמרי אינשי שיתין רהמי רהמי ולא מבו
לנכרא דמפרא כר' דכתיב *לא ירעבו ולא יצמאו
ולא יכחש ושמש איל את אמרת

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

מבוא
השנים

דוגמה של דף תלמוד בבלי שמצוטט מספר בן-סירא
מקור מס' 67

- (ה) מה טוב מראהו בעיני הקהל, בצאתו מבית לפרוכת.
 (ו) כהילל בן שחר מציץ מענן, וכירח במלוא תפארתו.
 (ז) כשמש זרח על היכל ה', וכקשת עם הדרת צבעיו במרום.
 (ח) כשושנה בימי האביב, כחבצלת על אפיקי מים, וכארז לבנון בקיץ.
 (ט) כריח לבונה במחתה, וככלי יקר מוסב פז סחרת.
 (י) כהדר זית פורייה, וכברוש רענן רם הקומה.
 (יא) בלכתו למזבח לבוש מעילו, ופארי הקודש מסביב, וימלא הבית תפארתו.

קטע מספר בן-סירא פרק חמישים

מקור מס' 68

נראשת רצה פרשת צא סימן ה פדר מקץ

המשך בעמוד הבא

כעס ינאי מלכא על שמעון
 בן שטח שמע ההוא כעיס עלוהי צרח ליה וערק לבתר יוסף הוון
 בני אינשא רברבין סן מלכותא דפרסייחבין נגסין על פיתורא
 דינאי מלכא. אמרין ליה מרי מלכא נמרק אכן דהוה הכא חד סב
 והיא אמר לן פילי דאורייתא אמר לאחתיה אלהי בתריה
 ואייתיתיה אמרה ליה הב לי מילא ושלה ליה עוקתך והוא אתי
 יחב ליה מילא ושלה ליה עיוקתי ואתא סן דאתא יתיב ליה בין
 מלכא למלכא אמר ליה למה ערקת שמעית דפרי שלכא בעיק
 עלי וצרח לי מינדך דלא תקטלנני וקייסת הדין קרינא חבי כמעט
 רגז עד יעבור זעם אמר ליה למת
 אפליית כי אמר ליה חס ושלוס לש אפליית כך אלא את מספונך
 ואני סן אורייתא דכתיב כי בצל תחכמת בצל הכסף אמר
 לו ולמה לא אסרת לי אמר ליה אי אמרית לך לא חוה עתה אס'
 ליה למה יתבת לך בין מלכא למלכת

אמר ליה בספר בן סירא כתיב סלסליה וחרוסאך

דוגמה של מדרש רבה שמצוטט מספר בן-סירא

מקור מסי 69

המשך בעמוד הבא

פרישת זאת חקת התורה

מעשה באחר שהיה הולך מארץ ישראל
 לבבל כשהיה אוכל לחם ראה שני צפרים מתנצי' זה עמוה הרג
 אתר מהן את חברו הלך והביא עשב והניחו על פיו והחיהו הלך
 אותו האיש נטל אותו עשב שנפל סן הצפור הלך להחיו' בו את
 המתיס כשהי'ע לסולמה של צור מצא ארי מרת מושלך בדרך
 והניח אותו העשב על פיו והחיהו עמד הארי ואגלו' . מתלא
 אמר בן סירא טב לבישלא תעביר ובישא לאימטי לך .

דוגמה של מדרש תנחומא שמצוטט מספר בן-סירא

מקור מסי' 69

תוספתא ידים פרק ב

ה המשיחות

והרצועות שתפרן בספר אע"פ שאינו רשאי לקיימן (טז) מטמאות [ט]. תיק הספרים
 ומטפחות ותיבה של ספר בזמן שהן (יז) מהורות מטמאות את הידים (ע) (יח) הברכות
 אע"פ שיש בהן מאותיות [י] ומענינות הרבה שבתורה אינן מטמאות את הידים .
 (ט) הגליונים (יט) ספרי מינין אינן מטמאות הידים . (צ) ספרי בן סירא וכל הספרים
 שנכתבו מכאן ואילך אינן מטמאין את הידים : |

מקור מסי' 70

פירוש ספר דברים רמב"ן מדר תצא

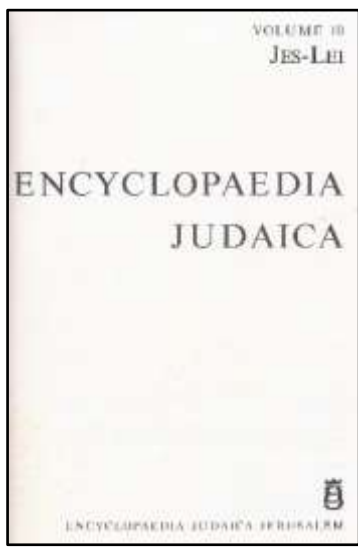
לא תתעמר בה כמו וכתעמר בו ומכרו ועשאו אונקלוס לשון סחורה ורכותיו בספרי ובגמרא יעשו אצטו לשון שמוס ובהנה הוא לבון אזכרה שלא ישמש בה כשפחה כלל ואם כשחמש בה לוקה והנראה בעיני לפי שקופו כי לא תתעמר הוא כמו לא תפאמר מל' יהאמרו כל פועלי און וכן את ה' האמרפ היום וכן ובכבודס תחימרו בחלוק האל"ף ביו"ד וכלס רוממות וגדולס האמר' היום רומתם וגדלת אותו לכיות לך לאלכים האמירך היום רומס גדל אותך על כל העמים לכיות לו לעס כגולה וכולס נגזרו מן בראש אמיר יאמר לו תתרומוס ותסגדל בה לכיות אתה אדוניס למוכר' ולכשחמש בה כשפחה וכן יקראו בערבי האדון אמור והמוש העי"ן והאל"ף כאחד מורגל בלשון סדפיסו מרדס שחה פדאכו כמו ספירשטי נמלת סתפ וכן מפשה לעזעפיס כמו באל"ף מן האזאזיס והכטיפות ככניס וככנוס כי תרגוס כרוכים כרביא ובלשון חכמים עומרות אומרוס כקיאין סקיפיין עדין אדין ערכי כדיויין ארכי עריס אריס ושנינו חלב כדי גמיפס וסאלו בגמרא גמיפס או גמיאס וסרצו כגמיאני נא מעט מיס ואעפ"כ אומריס מעט מעט וגומע וסולט אכל מגמע זבולע וכמטנה כמסכה כליס כתוספתא שנינו מרדא במקוס מרדע ואין מקפידין כלל בחלוק שפי ארסיות כללו וכן במקומות רבים ורש"י כתב לא תתעמר בה לא תשחמש בה בלבון סרסי קורין לעבודה ועמוש עמירס מיסודו של רבי משכ סדרשן למדתי זאת וזה אמס שכן ראייתי בירושלמי תמן זווחין לסעלא טנא עמירא בסרק אמר רבי עקיבא ובסרק כל הללמיס ומורגל הוא אף בלשון ארעי כמו שכתוב כמגלת טושן ובדר מלכא דאחור על כולסון אמירס דנטס ועל כל דעמריין על יד ימא ועל עמיר דכרפלא ודגלעד ואספיכו סתגמא דיכוכדנרז כולסון עמוריית דארעא ולא דחלון מיטיב וכן במקומות רבים בספר סהוא יקראו יושבי הארץ עמורי ארעא כלומר כנענדיס לארץ והמשחמשין בה או לוב מלך אשור על אנשי כמלהמס וכוס הנקראיס עבדי הארץ כי כס כנענדיס למלך כמלחמוסיו כס אנשי מלחמוסו וסרסיו כלשון ענדו את כדלעומר וענדו בו גויס רביס :

נח

רצה רבי שמעון אמר, אילו הוינא שכיח בעלמא, כד יהיב קביה
 ספרא דחנוך בעלמא, וספרא דאדם, אתקיפנא, דלא ישתכחון ב בני
 אנשא, בגין דלא חיישו כל חכמאן לאסתכלא בהו, ומען במלין אחרנין,
 לאפקא מרשו עלאה, לרשו אחרא. והשתא, הא חכימי עלמא ידעין מלין,
 וסתמין לון, ומתקפי בפלחנא דמאריהון.

מקור מסי 73

JOSEPHUS FLAVIUS (c. 38–after 100 C.E.), Jewish historian and one of the chief representatives of Jewish-Hellenistic literature.

מקור מסי 74

THE ANTIQUITIES OF THE JEWS

By Flavius Josephus

Translated by William Whiston

*BOOK XII. Containing The Interval Of A
Hundred And Seventy Years.—From The Death
Of Alexander The Great To The Death Of Judas
Maccabeus.*

*CHAPTER 7. How Judas Overthrew The Forces Of Apollonius And
Seron And Killed The Generals Of Their Armies Themselves: And How
When A Little While Afterwards Lysias And Gorgias Were Beaten He
Went Up To Jerusalem And Purified The Temple.*

6. When therefore the generals of Antiochus's armies had been beaten so often, Judas assembled the people together, and told them, that after these many victories which God had given them, they ought to go up to Jerusalem, and purify the temple, and offer the appointed sacrifices. But as soon as he, with the whole multitude, was come to Jerusalem, and found the temple deserted, and its gates burnt down, and plants growing in the temple of their own accord, on account of its desertion, he and those that were with him began to lament, and were quite confounded at the sight of the temple; so he chose out some of his soldiers, and gave them order to fight against those guards that were in the citadel, until he should have purified the temple. When therefore he had carefully purged it, and had brought in new vessels, the candlestick, the table [of shew-bread], and the altar [of incense], which were made of gold, he hung up the veils at the gates, and added doors to them. He also took down the altar [of burnt-offering], and built a new one of stones that he gathered together, and not of such as were hewn with iron tools. So on the five and twentieth day of the month Casleu, which the Macedonians call Apeliens, they lighted the lamps that were on the candlestick, and offered incense upon the altar [of incense], and laid the loaves upon the table [of shew-bread], and offered burnt-offerings upon the new altar [of burnt-offering]. Now it so fell out, that these things were done on the very same day on which their Divine worship had fallen off, and was reduced to a profane and common use, after three years' time; for so it was, that the temple was made desolate by Antiochus, and so continued for three years. This desolation happened to the temple in the hundred forty and fifth year, on the twenty-fifth day of the month Apeliens, and on the hundred fifty and third olympiad: but it was dedicated anew, on the same day, the twenty-fifth of the month Apeliens, on the hundred and forty-eighth year, and on the hundred and fifty-fourth olympiad. And this desolation came to pass according to the prophecy of Daniel, which was given four hundred and eight years before; for he declared that the Macedonians would dissolve that worship [for some time].

7. Now Judas celebrated the festival of the restoration of the sacrifices of the temple for eight days, and omitted no sort of pleasures thereon; but he feasted them upon very rich and splendid sacrifices; and he honored God, and delighted them by hymns and psalms. Nay, they were so very glad at the revival of their customs, when, after a long time of intermission, they unexpectedly had regained the freedom of their worship, that they made it a law for their posterity, that they should keep a festival, on account of the restoration of their temple worship, for eight days. And from that time to this we celebrate this festival, and call it Lights. I suppose the reason was, because this liberty beyond our hopes appeared to us; and that thence was the name given to that festival. Judas also rebuilt the walls round about the city, and reared towers of great height against the incursions of enemies, and set guards therein. He also fortified the city Bethsura, that it might serve as a citadel against any distresses that might come from our enemies.

נר מצוה

חבור נר מצוה על נר חנוכה וחצבת נוסת צופים ומדבש עריבה.

שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה בשביל שהיו מנצחים את היוונים רק שלא היה נראה שהיה כאן נצחון הזה על ידי נס שעשה זה השם יתברך ולא היה זה מכחם וגבורתם ולפיכך נעשה הנס על ידי נרות המגורה שידעו שהכל היה בנס מן השם יתברך.

מקור מס' 78

The Miracle of Chanukah

The Miracle of Chanukah

Rabbi David Silverstein

Regarding the Talmudic account, the Maharal argues that even the Rabbis of Talmud agree that the central miracle of Chanukah was the military victory. However, the rabbis were fearful that if too much emphasis were placed on the military defeat, people would attribute the success of the Maccabees to their own military prowess and not as the result of divine intervention. The miracle of the oil, according to the Maharal, serves as guide for us in interpreting the defeat of the Greeks at the hand of the Jews. Just like the oil was small in terms of its quantity (there was only enough for one day) but defied nature and survived for eight days through the work of God, so too, the Jews were small in number and based on classic rules of warfare should have been defeated in battle. However, as a result of their commitment to the Divine, God helped facilitate their defeat of the Greeks.

מקור מס' 80

<h2 style="margin: 0;">אוצר מדרשים</h2>
<p style="margin: 0;">בית עקר למאתים מדרשים קטנים ואגרות ומעשות בסדר אלפא ביתא</p>
<p style="font-size: small; margin: 0;">אם נגלה כל המדרשים שיש לנו על הדין ודן ודן ילמדנו בלשון בית המדרש שזה הוציא המדרשים כלקחים אחרים</p> <p style="font-size: small; margin: 0;">אם נדמה הישנו כמדרש סוף כל המדרשים ידע שישנו מלשונם ויחזקוהו</p>
<p style="margin: 0;">סוף חסד ג"ר יהודה דוד אייזנשטיין</p>
<p style="margin: 0;">חלק ראשון: א-ל</p>
<p style="font-size: small; margin: 0;">בית המדרש יד אייזנשטיין רחוב המלך סטוב ירושלים</p>

חנוכה: מדרשים על נס חנוכה ונצחון המכביים על חיונים מעטים הם לעומת נס פורים ונצחון כורכי ואסתר על חמן הרשע, ושני פעמים עקרים בדבר: אחר כי מגילת אסתר הוא אחר מספרי חתנ"ך וסיפור תחשמונאים נחשב בין חספריס החיונים, ושני כי חז"ל שהיו בזמן חיונים וחיוניים לא רצו לעורר את קנאתם בחגיגת נצחון היהודים עליהם, ולכן העמידו את נס חנוכה על פך השמן הכדור שנמצא בבית המקדש אחר שכיחרו אותו החשמונאים והעלימו את הנצחון בכה וגבורת המכביים, רק בדרך רמוז בכריכת על הנסים.

ססכה
תענית
תלמוד בבלי

בשלושה פרקים פרק רביעי תענית

רבינו גרשום

אנשי מעמד היו יושבין ד' תעניות כלו' אותן ישראל של מעמד
כדאמרנו לעיל במשנתנו שמתכנסין בעריהן יושבין ד' תעניות על יורדי הים לפי שנאמר בו ויהי רקיע בתוך
המים על הולכי מדברות לפי שנאמר בו ותראה היבשה על אסכרא לפי שנאמר בו יהי מאורות מארת כתיב
דמשמע מארה על עוברות ומיניקות לפי שנאמר בו ישרצו המים נפש חיה דהיינו דמעיברות. מפני הנוצרים
לפי שיום חג שלהם באחד בשבת ואם היו ישראל מתענין היו כועסים.

מקור מס' 85

מקבים א א

יא למלכות הַגּוֹיִם: בְּיָמֵינוּ הָיָה מִקְרָב יִשְׂרָאֵל בְּנִי-בְלִיעֵל וְיָדִיחוּ
רַבִּים לֵאמֹר נִלְקָה וְנִקְרְתָה בְרִית אֶת-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵינוּ כִּי
יב מִן-הַיּוֹם אֲשֶׁר סָרְנוּ מֵעִמָּהֶם מִצְאוֹנוּ רַעוּת רַבּוֹת: וַיֵּשֶׁב הַדְּבָר
יג בְּעֵינֵיהֶם: וַיִּתְנַדְּבוּ אַנְשֵׁים מִן-הָעָם וַיִּלְכוּ אֶל-הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלִיטֶם הַמֶּלֶךְ
יד-טו לַעֲשׂוֹת בְּחֻקֵי הַגּוֹיִם: וַיִּבְנוּ גִמְנָסִיּוֹן בִּירוּשָׁלַם בְּמִשְׁפָּטֵי הַגּוֹיִם: וַיַּעֲשׂוּ
לָהֶם עֲרָלָה וַיַּעֲבֹדוּ בְרִית-קֹדֶשׁ וַיַּעֲמְדוּ לַגּוֹיִם וַיִּתְמַקְּרוּ לַעֲשׂוֹת רַע:

מג בל-איש את-חקותיו ונקבלו כל-העמים ברבר המלך: ורבים
מז מישראל רצו בעבודתו ונאדחו לאילילים ויסללו את-השקבת: וישלח

מקורות מס' 86, 87

הספרים החיצונים

לתורה לנביאים לכתובים ושאר ספרים חיצונים

בשני כרכים
עם מבואות ומירושים
ערוכים בהשתתפות כמה למדנים צ"י
אברהם כהנא

כרך שני
ספר שני

מקבים א ב

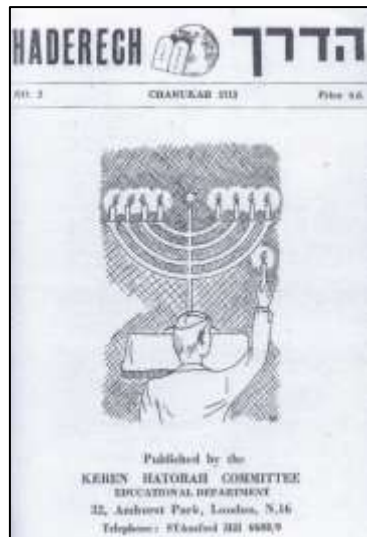
יט ובמתנות רבות: וישן מתתניהו ויאמר בקול גדול אם-כל-העמים אשר
קבית-מלכות המלך שומעים לו וסורו כל-איש מעבודת אבותיו
כא ויבחרו במצותיו: ואני ובני ואחי נלך בקרית אבותינו: הלילה-לנו
כב לעוב תורה ומצות: לדברי המלך לא-נשמע לסור מעבודתנו וּמִן
כג או שמאל: וקבלותו לדבר את-הדברים האלה קרב איש יהודי לעיני
קלם לזבח על-הקמה במודיעים במצות המלך: ונרא מתתניהו ונקנא

כו ונקנא לתורה כאשר עשה סינתם לזמרי בך-סלוא: ונקרא מתתניהו
כז בעיר בקול גדול לאמר כל-המקנא לתורה העומד בקרית ילך
כח אתרי: ונקם הוא ובניו אל-הקרים ונעזבו כל אשר-תנה להם בעיר:

מה הקמות: וימולו את-הבנים אשר לא-נמולו אשר-מצאו בגבול
כו-סו וישאל בקוקה: וירדפו את-בני-ודון ונצלח הדבר בנדם: וינאלו
את-התורה מנד הגוים ומנד המלך ולא הגיחו קרון לרשע:

קטעים במקבים א פרק ב'

מקור מס' 88

Chanukah Quiz

Q. Why did immediate celebrations take place on the day of deliverance on Purim, whilst on Chanukah the celebrations were deferred until the following year. (Tractate Shabbos 21b).

A. It was necessary to wait and see whether a real victory had been won, whether our people had returned wholeheartedly to G-d after having lived under Greek rule. This could only become apparent after some time had passed. Therefore, Chanukah was celebrated a year later. On Purim, however, there were immediate festivities to celebrate the miracle, for

the deliverance of the Jewish people from the physical destruction was apparent to all. (Rabbi Sorotzkin.)

Q. Why is there a special feast ordained for Purim but not for Chanukah.

A. On Purim we celebrate the annulment of the decree to destroy the physical existence of the Jewish people, which is suitably remembered by the partaking of a Feast. On Chanukah, however, the survival of the soul of the Jewish people was threatened. Therefore, we give thanks to G-d that he saved our נַשְׁמָה by reciting Hallel, and learning more Torah. (The Gerer Rebbe.)

אתר הישיבה

?"חנוכה – חינוך ל"הדלקה" או ל"הנחה" ?

הרב עזרא כהן כסלו תשע"ח

חנוכה הוא מלשון חניכה, לחנוך משהו – חנוכת המזבח. חניכה זוהי ההתחלה והשימוש הראשוני בדבר, אך חנוכה זה גם לשון חינוך.

מקור מס' 94

המאמר השביעי

בתחילת המסע והוא הנכבד שבמקדו בני ישראל אשר יקדם המרא כמ
בעת הישועה:

כי כל אשר בכפרי הנביאים, הוא כאשר נראה כמשמץ והידוע ממלותיו, אלא מה שהנראה והידוע כמנו, מביא אל אחד בארבעה דברים, אם להכחיש מוחש כמו שנאמר על חנה, (נראה ג' כ') כי היא היתה אם כל חי, או להשיב מה שיש בשבל, כמו שאמר (דברים ל' כ"ד) כי יי' אלהיך אש אוכלה. או לכתור דבר אחר כהוב, כמו שנאמר (מלאכי ג' י') ובחונני נא, אחר שאמר (דברים ו' ט"ז) לא הנכו אה יי' אלהיכם. או להכחיש מה שקבלהו קדמונו, כמו שאמר (שם כ"ה ג') ארבעים יכט לא יסיף, ואמרו רבותינו שהם שלשים והשע מכה.

מקור מס' 95

ח ל ק ש נ י

פ ר ק ת ש ע ה ו ע ש ר י ם

. ואחד שתניע המאמר אל זה, נביא פרק שנזכר בו נ"כ קצת הערות על פסוקים באו במעשה בראשית, כי הכונה הראשונה בזה המאמר אמנם היתה לבאר מה שאפשר לבארו ממעשה בראשית ומעשה טהובה, אחר שנקדים שתי הקדמות כוללות, אחת מהם זאת התקדמה והיא שכל מה שזכר במעשה בראשית בתורה אנו כלו על פשוטו כפי מה שדמו ממנו התמון.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק

לנבוכי הדור

המכונה

מורה נבוכים החדש

ההדיר והעיר: הרב שחר רחמני

פרק ה

שאין מעשה בראשית שבתורה כולו כפשוטו כי אם יש בו גם עומק משל, כבר כתב הרמב"ם¹. על כל פנים אין זה מעקרי תורה.

ואפילו אם נפרש עוד יותר על פי משל, את הסידור של בריאת האדם, שימתו בגן עדן, קריאת השמות, בנין הצלע, אין דבר מתנגד ליסודי התורה

בראשית

ספורנו

ג (ח) ופנחס . הוא שפן הוא יצר הרע

מקור מס' 100

בראשית

האדם חסר זה העצם אחר בריאת חוה וזו מגונה , והצחשה היא
משל לכח הדמיוני והמשילהו לנחש להיותו מזיק לאדם ברגיעת
שלמותו כמו שקדם ולהיות כל השנתו מגערת בנסיק רל

מקור מס' 101

בראשית ב

אברבנאל

בראשית

השאלה הכ"ה במה שאמר הכתוב שהנחש
 דבר והסית והדיח לחוה והיא דבר
 מתמיה מאד כי הנחש לא היה בעל נפש ולא
 היה מדבר א"כ איך הסית והדיח

השאלה המ"ב

ואומר שהפרשה הזאת בכללה וחלקיה יש
 מהמפרשים פירשוה כפי פשט הכתובים
 ובדרך הזה הלך רש"י והרמב"ן וגם הראב"ע
 הסביר פנים לדרך הזה באמרו שהיו הדברים
 כמשמעם אבל בלי ספק הוא לא כן ידמה ולבבו
 לא כן יחשוב כפי מה שהעיר אח"כ ברמזיו

בראשית ג

אבן עזרא

(א) והנחש . יש אומרים כי
האשה היתה מציגה ויודעת לשון
החיות ויכ"שו ויאמר הנחש
ברמזה ואחרים אמרו שהוא
שסן

מקור מס' 103

TRADITION 36:1 / © 2002
Rabbinical Council of America

**THE ADVENTURE OF THE MAHARAL
OF PRAGUE IN LONDON: R. YUDL
ROSENBERG AND THE GOLEM OF PRAGUE**

Shmayer Z. Leiman

מקור מס' 105